

Talemålsendring i rurale Stjørdal

Solveig Lobben

Masteroppgave i NOR4091

Lektorprogrammet i nordisk

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

Våren 2020

Forord

Så var arbeidet med masteroppgaven kommet til veis ende! Tenk å få bruke et halvt år på å fordype seg skikkelig i det jeg syns er det mest spennende emnet innen språkvitenskapen, nemlig dialekter. Jeg har lært veldig mye gjennom å skrive denne masteroppgaven, både faglig, metodisk og om meg selv. Det har vært en interessant og lærerik prosess med opp- og nedturer, både når det gjelder selve oppgaveskrivingen og forhold utenfor som man våren 2020 ikke kommer utenom. Heldigvis har jeg ikke trengt å stå alene i denne tiden, og det er flere jeg ønsker å takke for all støtte, både faglig og emosjonell. Takk til familien, både mamma og pappa, og ikke minst bestefar som har engasjert seg og hentet fram herlige stjørdalsuttrykk til inspirasjon. Takk til mine gode venner på universitetet som jeg både har kunnet diskutere faglig og le med dette halvåret. Og takk til deg, Joakim, for at du alltid er der. Jeg vil også takke mine informanter som stilte opp og gjorde denne undersøkelsen mulig. Til sist vil jeg rette en stor takk til min veileder, Sverre Stausland Johnsen, som har hjulpet meg med gode tilbakemeldinger og med sin kunnskap om norsk språk og språkhistorie.

Solveig Lobben
Mai 2020

Sammendrag

I min masteroppgave *Talemålsutvikling i rurale Stjørdal* undersøker jeg talemålet til en gruppe informanter fra delområdet Hegra i Stjørdal kommune. Jeg ønsker å finne ut om det har skjedd en talemålsendring i stjørdalsmålet, og i hvilken grad etablerte trondheimsformer blir brukt av informantene. Jeg er også interessert i om jeg vil finne forskjeller mellom generasjonene som kan forutsi endringstendenser. For å undersøke dette har jeg formulert tre problemstillinger som er ment å favne om ulike aspekter ved talemålsutviklingen i stjørdalsmålet, og korresponderende hypoteser som jeg ønsker å teste ut. Jeg har også valgt meg ut sju målmerker som jeg vil undersøke med tanke på endring av både morfologi og fonologi. Undersøkelsen kan sies å være kvantitativ med en kvalitativ innsamlingsmetode. Jeg ønsker å undersøke faktisk språk i bruk, og ikke rapportert språkbruk. Dermed har jeg valgt å gjøre opptak av seks informanter når de er i samspill med hverandre gjennom ordleken Alias, i tillegg til å gjennomføre et sosiolingvistisk intervju med hver enkelt informant. Datamaterialet fra opptakene er gjort om til statistikk for å kunne sammenligne ulike informantgrupper med hverandre.

Resultatene fra undersøkelsen viser at det er klare forskjeller mellom aldersgruppene av informanter, og for alle målmerkene bruker de eldre informantene flere tradisjonelle former. Differansen mellom gruppene i bruken av tradisjonelle varianter er på det høyeste 51%, og det gjelder målmerket senkning /i/ > /e/. At flere varianter av en variabel er i bruk i et avgrenset område på samme tid, samtidig som det er generasjonsforskjeller i bruken, kan forutse språkendringer over tid i såkalte apparent-time studier. Dermed viser resultatene fra undersøkelsen at vi mest sannsynlig har å gjøre med en språkendringsprosess i det rurale Stjørdalsområdet.

De aller fleste av de nyere formene som ble brukt av informantene er former som allerede er etablert i Trondheim bymål. Dette er allikevel ikke ensbetydende med at Trondheim er den eneste kilden til innflytelse på stjørdalsmålet. Noen former har tydelig opphav i skriftspråksnormer, som nektingsadverbet /ikke/. Allikevel er denne formen også sterkt til stede i Trondheim, noe som er tilfelle for alle de nyere formene som potensielt har bokmål eller oslomål som opphav. Dette tyder på at stjørdalsmålet er påvirket av trondheimsmålet gjennom regionalisering. Hvis utviklingen fortsetter, går det mot et regionalt talemål i Trøndelag, mest sannsynlig med Trondheim i spissen.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	6
1.1 OM PROSJEKTET	6
1.2 PROBLEMSTILLINGER OG HYPOTESER	7
1.3 MÅLMERKER I UNDERSØKELSEN	8
1.4 OM STJØRDAL	9
2. TEORI	10
2.1 DIALEKTOLOGI OG SOSIOLINGVISTIKK	10
2.2 DIALEKT OG DIALEKTOLOGI	10
2.3 OM DIALEKTOLOGI OG SOSIOLINGVISTIKK I NORGE	11
2.4 SOSIOLINGVISTIKK	11
2.5 KJØNN OG ALDER SOM VARIABLER	12
3. SPRÅKENDRING	13
3.1 INDRE OG YTRE FAKTORER FOR PÅVIRKNING	14
3.2 ÆLKE FORKLARINGSMODELLER FOR SPRÅKENDRING	14
3.2.1 Prestisjehierarki og språkholdninger	15
3.2.2 Regionalisering	16
3.2.3.1 Sprangmodellen	18
4. METODE OG ETIKK	19
4.1 OM MITT VALG AV METODE	19
4.1.2 Alternative metoder	20
4.2 INFORMANTENE	20
4.3 OPPTAKSSITUASJONEN	21
4.4 METODER FOR INNSAMLING AV DATA	21
4.4.1 Alias	21
4.4.2 Semistrukturert, sosiolingvistisk intervju	22
4.5 MIN ROLLE I OPPTAKSSITUASJONEN	23
4.6 BEHANDLING AV MATERIALE	23
4.6.1 Opptakene og transkripsjon	23
4.6.2 Statistikk	24
4.7 ETIKK	24
4.8 FORBEHOLD	25
5. TALEMÅLET I STJØRDAL OG TRONDHEIM	25
5.1 MIN BRUK AV LYDSKRIFT	25
5.2 DET TRØNDERSKE MÅLOMRÅDET	26
5.3 STJØRDALS MÅLET	26
5.3.1 Spesielt for stjørdalsmålet	27
5.3.2 Diftongen ei	27
5.3.3 Dyp ø	27
5.3.4 Sirkumfleks	27
5.4 STJØRDALS MÅL OG HEGRAMÅL	28
5.5 TRONDHEIM BYMÅL	28
6. SAMMENLIGNING AV STJØRDALS- OG TRONDHEIMSMÅL	29
6.1 MORFOLOGI	30
6.1.1 Jamvekt og apokopemål – kløyvd infinitiv	30
6.1.2 Partisipp	30

6.1.3 Substantivbøyning	31
6.1.4 Presensformer av verbet å ha	32
6.1.5 Nektingsadverb	32
6.1.6 Pronomen	32
6.1.7 Dativ	33
6.2 FONOLOGI	33
6.2.1 Palataler	33
6.2.2 Tjukk l	33
6.2.3 Senkning	34
7. RESULTATER	35
7.1 TRADISJONELL JAMVEKTSINFINITIV	35
7.2 TRADISJONELT PARTISIPP	36
7.3 NEKTINGSADVERB	37
7.4 PRESENSFORMER AV VERBET Å HA	38
7.4 SENKNING I > E	39
7.5 UTVIKLINGEN AV DYP Ø	40
7.6 FORMENE /FRÆ:R/ OG /MÆ:R/ FOR FLEIR OG MEIR	41
7.7 KOMMENTARER TIL TALLMATERIALET	42
8. HYPOTESETESTING, ANALYSE OG DRØFTING	43
8.1 PROBLEMSTILLING OG HYPOTESE 1	43
8.2 PROBLEMSTILLING OG HYPOTESE 2	45
8.3 PROBLEMSTILLING OG HYPOTESE 3	47
8.4 DRØFTING AV KILDEN TIL PÅVIRKNING	50
8.4 ANDRE INTERESSANTE FUNN	52
9. KONKLUSJON	53
LITTERATURLISTE	55
VEDLEGG	59
VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDE	59
VEDLEGG 2: SAMTYKKESKJEMA	60
VEDLEGG 3: TABELL FOR ALLE INFORMANTENE	63
VEDLEGG 4: TABELL FOR INFORMANTER UNDER 25 ÅR	63
VEDLEGG 5: TABELL FOR INFORMANTER OVER 45 ÅR	63
VEDLEGG 6: TABELL FOR KVINNELIGE INFORMANTER	64
VEDLEGG 7: TABELL FOR MANNLIGE INFORMANTER	64
VEDLEGG 8: TABELL FOR MANN OVER 45 ÅR	64
VEDLEGG 9: TABELL FOR MANN UNDER 25 ÅR	65
VEDLEGG 10: TABELL FOR KVINNE 1 OVER 45 ÅR	65
VEDLEGG 11: TABELL FOR KVINNE 2 OVER 45 ÅR	65
VEDLEGG 12: TABELL FOR KVINNE 1 UNDER 25 ÅR	66
VEDLEGG 13: TABELL FOR KVINNE 2 UNDER 25 ÅR	66

1. Innledning

1.1 Om prosjektet

Dei norske dialektane har utan tvil endra seg ganske mykje etter siste verdskrigen.

Reint generelt kan ein nok seia at mange meir «spesielle» talemålssærtrekk har vorte borte, og at det i det heile har skjedd ei utjamning av dialektskilnader. (Skjekkeland, 1997:22)

I min masteroppgave vil jeg undersøke talemålsutviklingen blant informanter fra rurale deler av Stjørdal kommune. Bakgrunnen for min interesse for feltet er tidligere undersøkelser som har påvist til dels store talemålsendringer i rurale strøk i Norge. Dette gjelder både Østlandsområdet, Vestlandet og Trøndelag. I studier fra det sentrale Østlandet har det blitt funnet at det urbane oslomålet har stor påvirkningskraft på områdene rundt Oslofjorden (Johnsen, 2015). Også i mindre sentrale områder er det en tendens til forenkling av bøyingsmønster og lydverk, etter mønster fra sentrale strøk. Selv er jeg trønder, jeg er født og oppvokst i Trondheim, noe som har hatt innvirkning på valg av lokasjon for undersøkelsen. Jeg vil undersøke om det finnes tilsvarende påvirkningsmønster rundt Trondheimsfjorden, som har blitt påvist rundt Oslofjorden. Blant annet skriver Skjekkeland at i Trøndelag «(...) kan me sjå ei felles regional trøndernorm veksa fram» (Skjekkeland, 2009:89). Valget falt på det rurale Stjørdalsområdet. En av grunnene til det, er at jeg har slekt i området. Dermed ville jeg kunne komme i kontakt med informanter som snakker den aktuelle dialekten. I tillegg er Stjørdal en by i vekst, og svært viktig for samferdsel innad Trøndelagsregionen, med både Trondheim flyplass Værnes og E6 nordover. Dette kan ha innvirkning på talemålet i området, med tett kontakt med Trondheim. Samtidig tilhører Stjørdal og Trondheim to forskjellige inndelinger av trøndersk. Trondheimsdialekten har, i tillegg til å være et bymål, mye til felles med vest-trøndersk mål, mens Stjørdal har typisk øst-trøndersk dialekt. Det vil i utgangspunktet si at det er større formmessige forskjeller på språket i Stjørdal og Trondheim, enn for andre mindre byer i nær tilknytning til Trondheim, for eksempel Orkanger. Hvordan vil språklig påvirkning arte seg mellom to trønderdialekter med ulik utvikling i formverket fra gammelt av?

For å undersøke talemålet har jeg valgt en sosiolingvistisk tilnærming, hvor jeg har intervjuet seks informanter av ulik alder etter metoden sosiolingvistisk intervju. Alle informantene har

tilknytning til den tidligere kommunen Hegra, som nå er et delområde i Stjørdal kommune. Disse intervjuene har jeg transkribert og brukt til å innhente tallmateriale vedrørende informantenes bruk av tradisjonelle og nyere varianter. Både kvinner og menn er representert, men i hovedsak vil jeg i analysen av dataene fokusere på aldersforskjeller, for å undersøke om det kan sies å være en pågående språkendringsprosess i stjørdalsmålet. Formålet med oppgaven er å undersøke talemålsutviklingen i rurale Stjørdal med tanke på hvilke tradisjonelle målmerker som holder stand, og hvilke som eventuelt ser ut til å være på tilbakegang. Jeg kommer også til å undersøke hvor de nyere formene kommer fra, og om det ser ut til at Stjørdal er under innflytelse fra Trondheim. Dette kan dreie seg om leksikalske utskiftninger, som /uke/ i stedet for /vækku/, men først og fremst vil jeg undersøke morfologi og fonologi. For eksempel har Øst-Trøndelag stor grad av jamvektsformer med full utjamning mellom rot- og endevokal, hvor Trondheim bymål ofte har kompromissformer mellom trøndersk og bokmål. Et eksempel på dette er de gamle jamvektsordene *vete* og *vere*. Stjørdal har formene /votto/ og /vorro/, mens mange trondhjennere vil si /vi:t/ og /væ:r/, som er apokoperte bokmålsformer. Det er også interessant å undersøke hvorvidt det forekommer blandingsformer mellom trondheims- og stjørdalsvarianter.

1.2 Problemstillinger og hypoteser

For å gjennomføre en undersøkelse av en mulig språkendringsprosess i stjørdalsmålet har jeg formulert tre problemstillinger som er ment til å favne ulike aspekter ved endringsprosessen. Det første jeg vil undersøke, er om det faktisk er belegg for å hevde at stjørdalsdialekta er under endring, og hvordan denne eventuelle språkendring fortoner seg. Hvilke trekk ved stjørdalsdialekta står sterkt, og er noen tradisjonelle former mindre i bruk enn før? Deretter er jeg interessert i å undersøke om det er forskjeller i talemålet mellom eldre og yngre språkbrukere, da dette kan avdekke en pågående språkendringsprosess. Til sist er jeg interessert i å vite hva som påvirker retningen på endringsprosessen, altså om det foregår en lignende regionalisering rundt Trondheimsfjorden som det gjør rundt Oslofjorden, med Trondheim som senter for språkendringene. Problemstillingene er formulert som følger:

1. Er stjørdalsdialekta under endring, og i så fall, hvilke former holder seg, og hvilke blir valgt bort?

2. I hvilken grad bruker de yngre og eldre informantene fra Hegra tradisjonelle stjørdalsformer, og i hvilken grad bruker de nyere former?
3. Har varianter som finnes i moderne trondheimsmål spredt seg til Stjørdal?

Med utgangspunkt i disse tre problemstillingene, har jeg kommet fram til tre hypoteser, hvor en hypotese svarer til hver enkelt problemstilling:

1. Stjørdalsdialekta er under endring, og tradisjonelle former som ikke samsvarer med former som finnes i Trondheim, forsvinner først.
2. De eldre informantene bruker flere tradisjonelle stjørdalsformer, mens de yngre i større grad bruker nyere former.
3. Informantene bruker nyere former som først har etablert seg i Trondheim.

Med nyere former menes både lånord som har blitt tatt direkte opp i talemålet og tilfeller der de har blitt tilpasset dialekten.

1.3 Målmerker i undersøkelsen

For å ta utgangspunkt i problemstillingene mine har jeg valgt meg ut sju målmerker, hvor jeg skal måle frekvensen av bruk av tradisjonelle og nyere former blant mine informanter. Blant disse målmerkene er noen spesielle for stjørdalsmålet, mens andre er generelle målmerker innen det øst-trønderske dialektområdet:

- Bruk av tradisjonell jamvektsinfinitiv
- Bruk av tradisjonell partisippform
- Bruk av tradisjonelt nektingsadverb
- Presensformer av verbet *å ha*
- Forekomst av senkning /i/ > /e/
- Forekomst av /æ/ for dyp ø
- Bruk av formene /fʏæ:r/ og /mæ:r/ for *fleir* og *meir*

Disse målmerkene er valgt for å representere både fonologi og morfologi innen målområdet. Noen målmerker er også valgt fordi tidligere forskning har påvist at disse er under endring, som utviklingen av dyp ø. Dette gjelder også senkning /i/ > /e/, hvor Stian Hårstads doktorgradsavhandling *Unge språkbrukere i gammel by* fra 2010 har funnet en tilbakegang i bruken av senkning i Trondheim. Jeg er derfor interessert om en lignende tendens finnes i Stjørdal.

1.4 Om Stjørdal

Stjørdal er en kommune helt sør i tidligere Nord-Trøndelag fylke, og har omtrent 24 000 innbyggere, hvorav omtrent halvparten bor i administrasjonssenteret Stjørdalshalsen (Askeheim et al., 2019). Stjørdal kommune befinner seg tre mil øst for Trondheim og er den nest mest folkerike kommunen i Trøndelag, og befolkningstallet er økende. De tidligere kommunene Hegra, Lånke og Skatval ble innlemmet i Stjørdal i 1962. Fremdeles deles kommunen i fem delområder hvor de tidligere kommunene ligger til grunn: Hegra, Skatval, Lånke, Stjørdal og Stjørdalshalsen (Askheim et al., 2019). Av disse delområdene er Stjørdal- og Stjørdalshalsen de mest tettbefolkede, mens Hegra, Skatval og Lånke er lavere befolkede områder med store skog- og landbruksarealer.

Stjørdal er en viktig jordbrukskommune, hvor det dyrkes store mengder av blant annet potet og korn, i tillegg til et betydelig storfe- og hønsehold (Askheim et al., 2019). Andre viktige næringsområder er industri og offentlig forvaltning. Siden 1960-tallet har Stjørdal vokst til å bli et industrisentrum i regionen, med produksjon av maskiner og mineralprodukter, samt plastvare- og næringsmiddelindustri (Trondheim havn, u.å.). Allikevel er flest sysselsatt i servicesektoren, med varehandel, hoteldrift og samferdsel (Statistisk sentralbyrå, 2019). Her er det verdt å nevne at Trondheim Lufthavn Værnes ligger i kommunen, som gjør Stjørdal til et viktig knutepunkt for samferdsel i regionen. 35% av de yrkesaktive i Stjørdal arbeider utenfor kommunen, og 19% arbeider i Trondheim (Askheim et al., 2019).

Alle mine informanter har tilknytning til delområdet Hegra, som ligger øst for kommunesentrumet. Området, som tidligere var en egen kommune, er fremdeles et eget sogn i Den Norske Kirke. I tettstedet Hegramo, som er sentrum i Hegra, bor det per 1. januar 2015 i overkant av 500 mennesker (Askheim, 2019). I området finnes barne- og ungdomsskole, men nærmeste videregående skole befinner seg i kommunesenteret på Stjørdalshalsen.

2. Teori

2.1 Dialektologi og sosiolingvistikk

Denne talemålsundersøkelsen kan sies å være del av både en dialektologisk og sosiolingvistisk forskningstradisjon. Begge fagfeltene har talespråket som sitt primære fokusområde, men de har noe ulike innfallsvinkler. Et tradisjonelt hovedskille kan sies å være at dialektologien primært har et historisk-komparativt fokus på språk, mens sosiolingvister interesserer seg for variasjon i samtidig språkbruk, altså et synkront perspektiv. Dette skillet er på ingen måte absolutt, og det finnes blant annet dialektologiske studier med et synkront fokus. De samme sosiale variablene kan også være aktuelle innenfor begge forskingsfeltene. I det kommende vil jeg gi en kort innføring i forskningstradisjonene som denne oppgaven er bygget på og et innblikk i utviklingen av disse fagfeltene i Norge.

2.2 Dialekt og dialektologi

Begrepet dialekt er sentralt i denne masteroppgaven, og jeg vil derfor definere det, da det kan ha ulike betydninger. For det første er dialekt et begrep på en språklig avgrensning: «Ein dialekt er ein geografisk, sosial eller etnisk varietet som i seg sjølv utgjer eit komplett språkssystem» (Røyneland, 2008:24). I tillegg til denne lingvistiske definisjonen presenterer Røyneland en sosiologisk og en psykologisk definisjon. Den sosiologiske presenterer hun slik: «Ein dialekt er ein varietet som kunne ha fungert som eit språk, men som ikkje er formelt standardisert» (Røyneland, 2008:24). Den psykologiske definisjonen lyder som følger: «Ein dialekt er den talemålsvarietetet ein person lærer først, uavhengig av kva for samfunnsmessig status eller funksjon denne varietetet elles måtte ha» (Røyneland, 2008:25). Den psykologiske definisjonen ligner det sosiolingvisten William Labov kalte «vernaculars», nemlig «each speaker's first acquired and most automatic, hence maximally systematic, linguistic production» (Eckert, 2012:88). Ofte vil begrepet dialekt forbindes kun med geografisk avgrensede talemål, såkalte geolekter. Dialektbegrepet rommer i tillegg blant annet det som er blitt kalt sosiolekter, som er variasjoner av språklig stil innad samme geografiske område, og som symboliserer gruppetilhørighet. I utvidet forstand handler dialekt ikke bare om språkssystemer, men om identitet og språkholdninger. Hvor kommer man fra, og hvem ønsker man å identifisere seg med? Lokal dialekt fungerer i tillegg som tradisjonsbærer og symboliserer tradisjonelle verdier (Mæhlum, 2007:58).

2.3 Om dialektologi og sosiolingvistikk i Norge

Dialektforskningen har vært sentral i norsk språkforskning siden 1800-tallet, og senere har sosiolingvistikken bygget på denne forskningstradisjonen. På 1800-tallet praktiserte de fleste dialektologer i Norge et historisk-komparativt syn på språk, hvor de tok utgangspunkt i norrønt. «Dialektologer hadde nærmest en paradigmatisk forpliktelse til å oppsøke det som ifølge bestemte standarder blei betrakta som de «reneste», mest «ekte» og «fullkomne» varietetene» (Mæhlum & Røyneland, 2011:71). Gammelt ble sett som et synonym til ekte, og dialektologene ønsket å undersøke språket til informanter som hadde «dei språklege røtene sine djupt i heimleg jord» (Venås, 1991:18). På slutten av 1800-tallet ble det gjennomført store dialektologiske undersøkelser i Norge, og i 1884 ble Johan Storms *Kortere Ordliste* utgitt (Sandøy, 2013: 84-85). Den var ment å bistå dialektologer med systematisk innsamling av språkmateriale. Storms *Kortere Ordliste* brukes fortsatt av dialektologer. Jeg har selv benyttet meg av ordlista i arbeidet med denne masteroppgaven.

De tradisjonelle dialektologene forholdt seg ikke til bymål (Mæhlum & Røyneland, 2011:71). Som nevnt fokuserte språkforskningen på denne tiden først og fremst på det som ble sett som de autentiske dialektene, som skulle være mest mulig uendret fra norrøn tid. Bymålene var under påvirkning av «(...)både standardspråk og annen nyere innflytelse», så de ble dermed ansett som urene språk (Mæhlum & Røyneland, 2011:71). Amund B. Larsen var en av de første dialektologene i Norge som forsket på det sosiale aspektet ved språk. Også han drev med tradisjonell talemålsforskning etter dialektologiens prinsipper, men han undersøkte i tillegg dialektene i flere store, norske byer. I sin forskning hadde han et psykologisk, sosiologisk og demografisk syn på språk, i tillegg til det historiske (Hårstad, Lohndal & Mæhlum, 2017:109). Selv om Larsen var tidlig ute med det som kan sees som en forløper til moderne sosiolingvistikk, fortsatte de tradisjonelle metodene for dialektologi å dominere utover 1900-tallet (Mæhlum & Røyneland, 2011:75-76).

2.4 Sosiolingvistikk

Sosiolingvistikk er språkvitenskap hvor språk blir betraktet som et sosialt fenomen. I sosiolingvistikken undersøkes ulike språklige stiler og varieteter i lys av identitet, språkholdninger og ulike normsystemer. Sosiolingvistikken kan sies å ha visse likheter med sosiologi og etnografi, men skiller seg fra disse fordi hovedobjektet for forskningen er språket

(Venås, 1991:13). Denne retningen innen språkforskningen oppsto på 1960-tallet, men ble vanligere i 70-årene. Selv om fokuset i språkforskningen endret seg, var det allikevel ikke snakk om et paradigmeskifte (Hårstad et al., 2017:114). Også tidligere språkforskere inkluderte de sosiale aspektene ved språket i sine undersøkelser, men dette fokuset var ennå ikke institusjonalisert. De første sosiolingvistene var opptatt av at språkbrukerne selv skulle være hovedfokuset for forskningen, og dette kunne gjøres gjennom å studere såkalt «naturlig tale». Her var pioneren Labovs begrep «vernaculars» sentralt, altså språkbruk hvor «(...)the minimum attention is given to the monitoring of speech» (Hårstad et al., 2017:159-160). De skandinaviske lingvistene ble inspirert av Labov rundt starten av 70-tallet, og en av de tidligste sosiolingvistiske undersøkelsene i Norge var *Talemålsundersøkelsen i Oslo* (TAUS). Dette var en stor undersøkelse som fikk innvirkning på senere talemålsundersøkelser i Norge (Skjekkeland, 2009:19).

Sosiolingvister arbeider både med kvalitative metoder og omfangsrike datamaterialer i kvantitative undersøkelser. Sosiolingvistiske undersøkelser kan ha ulik grad av fokus på samfunn, klasse og individuell konstruksjon av identitet, men alle betrakter språklig praksis som sosial handling. Den tidligste sosiolingvistikken forbindes med storskalaundersøkelser hvor informantene ble inndelt etter sosiale variabler som klasse og kjønn (Eckert, 2012:90). I nyere sosiolingvistik er identitet og individuelle språkvalg sentralt, og individuell variasjon sees i lys av urbane, heterogene samfunn. Samfunnsendring, som globalisering og ny teknologi, fører til at tradisjonelle fellesskap løses opp, og det samme gjelder gruppeidentiteten som fulgte med dem. Dermed må hver enkelt i større grad lage sine egne gruppefellesskap og konstruere sin egen identitet (Quist, 2012:28-29).

2.5 Kjønn og alder som variabler

I undersøkelsen har jeg valgt informanter med ulik alder, og både kvinner og menn er representert. Først og fremst har jeg ønsket å undersøke om det finnes aldersforskjeller når det gjelder bruk av språklige former, men også kjønnsaspektet kan være aktuelt. Som nevnt var dialektologiene i tidligere dialektforskning spesielt interessert i arkaiske språktrekk. De ideelle informantene var dem som mest sannsynlig innehadde det mest tradisjonelle språket, såkalte NORMs (Chambers & Trudgill, 1998:29). Forkortelsen NORM står for «non-mobile, older, rural, male» og sier ikke så rent lite om hvilke befolkningsgrupper som ble ansett for å holde mest på dialekten. I sosiolingvistikken er derimot variasjon, både innad og mellom ulike

befolkningsgrupper, et av hovedfokusene, og alder er en sentral variabel. Slik sett er alder relevant innenfor begge forskningsfelt, på litt ulike måter. Skjekkeland skriver at en sentral hypotese i flere sosiolingvistiske studier er at eldre informanter «(...)representerer eit eldre språksteg enn dei yngre informantane», samt at det språket de unge snakker ikke vil endre seg når de blir eldre (Skjekkeland, 2009:24). Papazian og Helleland skriver at den største språklige aldersforskjellen finnes på bygdene, hvor «(...)skilnaden kan vere dramatisk» (Papazian & Helleland, 2016:32). Forskjellen ligger i at eldre bruker flere tradisjonelle former enn de yngre, som i større grad bruker bymålsformer. I forbindelse med variabelen alder er det også viktig å skille mellom normal aldersprogresjon og *virkelig språkendring*. Barn og unge kan bruke språkformer som er ulike dem den eldre generasjonen bruker. Om dette er en virkelig språkendring eller «age-grading», vil en først kunne si noe om hvis disse avvikende språkformene fortsatt brukes av informantene i voksen alder (Skjekkeland, 2009:25). Såkalte *apparent-time* studier, som denne undersøkelsen kan sies å være, kan allikevel forutse endringstendenser basert på generasjonsforskjeller (Hårstad et al., 2017:106).

Når det gjelder kjønn har flere studier over lengre tid konkludert med at kvinner bruker flere prestisjeformer enn menn, som på sin side «holder bedre» på dialekten. Kvinner bruker færre lavstatusformer og flere standardiserte former enn menn (Papazian & Helleland, 2016:33). Dette kan være et uttrykk for at menn tradisjonelt sett er opptatt av lokal gruppesolidaritet, mens kvinner søker sosial status gjennom språket (Skjekkeland, 2009:28; Sandøy, 2008a: 215). Det er allikevel ikke alle sosiolingvistiske studier som finner at det er språklige forskjeller mellom kjønnene, og det er en tendens til at det er mindre forskjell mellom kjønnene blant yngre enn blant eldre (Papazian & Helleland, 2016:33). Blant annet bruker gutter og jenter omtrent like mange tradisjonelle former i Skjekkeland's studie fra Kvinesdal (Skjekkeland, 2009:156). Kjønnssrollemønsteret har i stor grad endret seg siden sosiolingvistikken som forskningsgren spredde seg, og de språklige og sosiale hovedskillene går ikke nødvendigvis lenger mellom kjønnene. I moderne sosiolingvistisk forskning har man begynt å studere språklige forskjeller innad kjønnsgruppene (Skjekkeland, 2009:29). Det kan altså være andre identitetsfaktorer enn kjønn som i større grad gjør seg gjeldende i dag.

3. Språkendring

Med mine problemstillinger som utgangspunkt ønsket jeg å undersøke talemålsendring innen det rurale Stjørdalsområdet. Dette vil si at jeg både ønsker å vise til pågående endringstendenser, og å kunne si noe om bakgrunnen for at disse endringene skjer. «I dag

legg me ikkje lenger berre vekt på kva som har hendt, men òg på å skjøna kvifor og korleis det hende» (Johnsen, 2019:81). I dette kapitlet vil jeg presentere noen relevante forklaringsmodeller for språkendringsprosesser innen sosiolingvistikken, og noe tidligere forskning på språkending i Norge.

3.1 Indre og ytre faktorer for påvirkning

Innen språkendringsprosesser er både indre og ytre påvirkningsfaktorer gjeldende. De indre faktorene dreier seg om språkets formelle egenskaper, og hvordan de legger til rette for språkending, ofte systemforenkling (Skjekkeland, 2009:75). Ifølge Sandøy forenkles ofte grammatisk komplekse systemer ved kontakt mellom ulike varieteter (Sandøy, 2013:146). Forenkling kan forklares som «(...)en prosess som fører til bortfall av systeminterne motsetninger, og som dermed resulterer i større strukturell *regularitet*» (Mæhlum, 2002:73). Når ulike lyd- og bøyningssystemer møtes, sprer den minst komplekse varianten seg. Når dialekter som tradisjonelt har hatt et omfattende bøyningssystem for substantiver til sist bare har et par endingsformer som brukes for alle genus, er det snakk om forenkling. At systemet for dativ er borte i mange målfører, er også et eksempel på forenkling. I flere målområder som før hadde flere enn ni vokalfonemer, har ulike vokalformener sammenfalt (Mæhlum, 2002:73). Dette er tilfelle for Stjørdal, hvor dyp *ø* sammenfaller med /æ/ (Dalen, 1970:150). Noen ganger kan ikke språkendinger forklares ut ifra påvirkning fra omkringliggende målområder, for eksempel når det kommer til sammenfallet mellom /ç/- og /ʃ/-lyden (Røyneland, 2009:25).

Indre drivkrefter for språkending kan og bør imidlertid sees i sammenheng med de ytre faktorene, hvor de ytre kan forsterke de indre. I denne undersøkelsen vil jeg i størst grad fokusere på de ytre påvirkningsfaktorene. Det vil si årsaker til språkending som ligger i kultur, identitet og samfunn. Nærmere bestemt vil jeg undersøke om de eventuelle språkendingstendensene som framkommer i mitt datamateriale peker mot at stjørdalsmålet er under påvirkning fra Trondheim bymål. I det følgende vil jeg presentere noen sentrale teorier for ytre påvirkning, nemlig språklig prestisje, regionalisering og sprangmodellen.

3.2 Ulike forklaringsmodeller for språkending

Som en forklaringsmodell for språkendringsprosesser kan man operere med to akser for språkending: vertikal akse og horisontal akse (Mæhlum, 2002:69). Ifølge Akselberg (2006)

finnes det to leire av norske talemålsforskere når det kommer til å forklare talemålsendringene. Vertikalistene legger mye vekt på talemålenes prestisje og mener at prestisjemålet i Oslo fungerer som standardspråk i Norge, og at dette påvirker lokale talemål direkte (Akselberg, 2006:141). Horisontalistene på sin side mener at det ikke finnes noe som fungerer som standardtalemål i Norge, og dermed at dette ikke påvirker talemålsutviklingen i Norge (Akselberg, 2006:143-143). Horisontal nivellering innebærer at talemålet i mindre tettsteder og rurale områder blir mer likt talemålet som snakkes i byer og større tettsteder innad regionen (Mæhlum, 2002:69). Begrepet dialektnivellering vil si at der ulike dialekter kommer i kontakt, så vil de nærme seg hverandre. Lokale, tradisjonelle varianter blir erstattet av varianter som er standardnære, men som fortsatt er regionale varianter.

3.2.1 Prestisjehierarki og språkholdninger

Vertikal nivellering innebærer direkte påvirkning fra et overregionalt talemål som befinner seg på toppen av et språklig prestisjehierarki (Mæhlum, 2002:69-70). Ifølge Mæhlum fungerer talemålet i og rundt hovedstaden som standardtalemål i Norge. Sentral, formell sørøstnorsk er påvirket av skriftspråket bokmål, konnoterer høy sosioøkonomisk status, og fremstår ifølge Mæhlum som geografisk nøytralt (Mæhlum, 2002:77-78). Under høyprestisjevarieteteten fra hovedstaden plasseres de regionale senterne, og nederst er mindre, rurale områder plassert. Sammenlignet med bokmålsnær sørøstlandsk har lokale varieteter mindre prestisje, og konnoterer geografisk tilknytning. De fremstår rurale og tradisjonelle (Mæhlum, 2002:78). Den vertikale påvirkningen går enten direkte fra toppen til bunnen i det språklige hierarkiet, eller så kan endringen først etablere seg i et regionalt senter. Det er ikke slik at endringer i lokale dialekter nødvendigvis skjer gjennom innpass av rene standardvarianter. Vertikal nivellering kan også realiseres som modifisering av lokale varianter, også kalt standardtilnærminger (Mæhlum, 2002:71). Trondheim bymål har blant annet flere slike kompromissformer, som /vi:t/ og /væ:r/.

Spørsmålet om det finnes et standardtalemål i Norge har vært debatter blant språkforskere. Helge Sandøy er blant dem som stiller seg uenig til Mæhlums syn om at bokmålsnær sørøstlandsk kan betraktes som standardspråk. I likhet med Mæhlum, trekker Sandøy fram dialektenes prestisjehierarki i Norge, med bokmålsnær sørøstnorsk på toppen, og rurale dialekter på bunnen. Sandøy er ikke enig i at dette prestisjehierarkiet har direkte påvirkning på lokale varieteter på Vestlandet (Sandøy, 2013:135). Både Sandøy og Mæhlum mener at det

finnes dialekter med høyere og lavere status i Norge, men Sandøy påpeker at dette er et uttrykk for bevisste språkholdninger, og at de ikke nødvendigvis er drivkraft for språkendring (Sandøy, 2013: 136). Sandøy foreslår heller at språkbruk kan endre underbevisste språkholdninger, altså at innflytelsen kan være omvendt av hva tidligere teoretiske modeller viser (Sandøy, 2013:142). Tidligere studier av bevisste og ubevisste språkholdninger har så langt ikke gitt noen god psykososial forklaring på hvordan talemålsendringene i Norge skal forstås (Sandøy, 2013:147).

Her må det nevnes at Sandøys undersøkelser som nevnes ovenfor var utført på Vestlandet, og ikke nødvendigvis kan overføres direkte til målfører nærmere hovedstaden. Allikevel finner heller ikke Johnsen (2015) samsvar mellom endringene i vikværsk og talemålet som forbindes med Oslo vest i sin sammenfatning av forskning på talemålsendring i vikværske mål. I dette området nærmer morfologien og fonologien seg isteden det Johnsen kaller folkemålet i Oslo. Videre påpeker Johnsen at det ikke er selvfølgelig at «(...)talemålet åt dei med ein høg sosioøkonomisk status har sosiolingvistisk prestisje» (Johnsen, 2015:146). Språkendringene rundt Oslofjorden antyder at varianter med urbane konnotasjoner sprer seg, og at disse dermed har høy prestisje i dette området, og ikke varianter som forbindes med Oslo vest. Det uformelle folkemålet blir ikke lenger assosiert med arbeiderklasse, men med urbanitet og modernitet, noe som syns å være appellerende for unge mennesker (Røyneland, 2009:20). Det er ikke lenger like mange som har tradisjonelle yrker i primærnæringen, og samfunnet er blitt urbanisert. Slik vil flere identifisere seg med urbanitet, og færre med tradisjonelle, rurale verdier (Mæhlum, 2002:74).

3.2.2 Regionalisering

Regionalisering karakteriseres som språkendringsprosesser der befolkningens fokus dreies fra det lokale til det regionale, og dette har innvirkning på både identitet og språk.

The process of linguistic regionalization can be described as a dynamic dialect contact phenomenon that leads to the gradual abandonment of local dialect features in favor of more regional or standard ones (Røyneland, 2009:8).

Regionalisering er horisontale språkendringsprosesser, hvor de lokale talemålene assimileres og språkgrenser innad i regionen viskes ut, til fordel for et regionalt talemål. Dette er resultatet av dialektnivellering, gjennom en forenkling av språkstrukturen. «Dialektnivellering

er altså er sett på som ein prosess som fører til inter- og intrasystemisk reduksjon av strukturell variasjon» (Skjekkeland, 2009: 85). Underveis i endringsprosessen kan dette komme til uttrykk gjennom større variasjon av varianter som er i bruk, men på lang sikt vil noen enkeltformer vinne fram. Dette kan sees i lys av dimensjonen «sentrum-periferi», hvor det er sentrumsvarianter som sprer seg til periferien (Mæhlum, 2002:69). På Østlandet har urbane sentrumsvarianter spredt seg utover store områder, og i Trøndelag «(...)kan me sjå ei felles regional regional trøndernorm veksa fram» (Skjekkeland, 2009: 89). Dimensjonen sentrum-periferi gjelder også innad bygdesamfunn, hvor sentrumsvarianter står sterkest.

Regionalisering kan sees i lys av samfunnsendringer, som at hjemmet og det lokale hjemstedet mister den betydningen det hadde, og at man dermed retter blikket utover (Røynealand, 2009). Følgen av regionaliseringsprosessen er at det rike mangfoldet av norske dialekter homogeniseres. Dialektene blir mer like hverandre, og utviklingen går mot regionaltalemål hvor man ikke lenger kan fastslå talerens hjemsted internt i en region (Mæhlum, 2002:68). Som nevnt foregår en slik dialektnivelleringsprosess på Østlandet, og studier fra ulike østlandske målområder antyder at det er i ferd med å utvikle seg i en felles midtøstlandsk varietet hvor talemålet fra sentrumsområder brer om seg, og hvor bygdemålene mister sine tradisjonelle former (Papazian, 1999:174). Allikevel er det ikke rene oslovarianter som vinner frem blant de midlandske bygdene, da krever det at de har støtte i varianter som finnes i det lokale sentrumsålet. Johnsen (2015) presenterer urban jumping som en mulig forklaringsmodell på talemålsendringene i vikkværsk. Det vil si at byene i en region nærmer seg hverandres språk, ved at måldrag «hopper» fra by til by. Urban jumping rundt Oslofjorden er en variant av regionalisert nivellering, ved at de ulike vikkværske talemålene blir mer like.

Sandøy (2013) viser til at endring av rurale vestlandske dialekter mest sannsynlig skyldes påvirkning av det regionale senteret. Andre mulige kilder til språkendring, som talemålet i Oslo og skriftspråkene, virker ikke til å stå bak de undersøkte talemålsendringene (Sandøy, 2013:132). Talemålsendringer i de største byene på Vestlandet, Stavanger og Bergen, viser i tillegg at regionale varianter oftere blir brukt enn før (Sandøy, 2013:133). Dette skaper mer språklig avstand mellom regionale bymål og oslomålet. I likhet med Johnsen (2015) ser Sandøy urban jumping som en mulig forklaring på enkelte talemålsendringer på Vestlandet, i tillegg til tradisjonell geografisk spredning (Sandøy, 2013:147).

Funn fra talemålsundersøkelser i Norge tyder på at de regionale talemålsvariantene står sterkt i Norge, i motsetning til land vi vanligvis sammenligner oss med, som for eksempel Danmark (Sandøy, 2013:134). På Østlandet vil allikevel dreiningen mot Oslo være større enn på Vestlandet, da dialektene ligner hverandre i større grad. Allikevel er det som nevnt ikke standardvarianter som vinner frem her, men heller folkemålsvarianter fra Oslo og varianter fra de omkringliggende byene (Johnsen, 2015:134). Denne utviklingen gir støtte til teorier som vektlegger horisontal nivellering.

3.2.3.1 Sprangmodellen

Det er i dag ei utbreidd oppfatning at språkendringar spreier seg *ved sprang mellom sentrum* (...) Poenget med sprangteorien er at eit nytt drag spreier seg frå sentrum til sentrum før det siv ut til bygdene rundt sentrumet (Sandøy, 2008b: 222).

Sprangmodellen er sentral innenfor regionalisering, og forsøker å forklare utviklingstendenser innen språkendringsprosesser. Når det foregår språklig nivellering innenfor en region, hvilke språkformer vinner da fram? Som tidligere nevnt viser flere studier at det regionale sentrumsvarianter sprer seg til områdene rundt. Sprangmodellen forklarer talemålsendring gjennom et språklig hierarki, hvor visse varieteter dominerer over andre. Hvis en ser for seg prestisjehierarkiet presentert av Mæhlum (2002:77) i delkapittel 3.2, vil talemålet i Oslo befinne seg på topp. Deretter vil former fra oslomålet spre seg videre til større byer rundt om i landet. I Trøndelag vil osloformene først bre om seg i Trondheim før de får fotfeste i mindre, omkringliggende byer som Stjørdal. Men ikke bare osloformene vil spre seg til Stjørdal. Også former som er særegne for Trondheim vil spre om seg til mindre sentrumsområder. Til slutt vil disse formene finne veien til mindre sentrale områder som Hegra. Det er derimot ikke det «høyere talemålet» i byene som sprer seg, men modifiserte varianter av bymålet vil fungere som en slags norm (Skjekkeland, 2009:87-88). Det er altså ikke talemålet fra Oslo vest som sprer seg til Trondheim, og heller ikke «fintrøndersken» som sprer seg i områdene rundt Trondheim.

Det er allikevel slik at språkendring ikke skjer av *seg selv*, det må finnes kontakt mellom språkbrukerne av de forskjellige talemålene (Sandøy, 2008b:223). Sosial kontakt er avgjørende for spredning av sentrumsvarianter, og lokale sentra er svært viktige kontaktpunkter for mennesker rundt om i distriktene. For eksempel går mange bygdeungdommer på skole i sentrumsområder, i det som er en formbar periode. I tillegg

finnes mange tjenester i sentrumsområder, som folk bosatt i bygdene må oppsøke (Sandøy, 2008b:230). Slik er det også i områdene rundt Stjørdal, hvor den videregående skolen og viktige servicetjenester ligger i Stjørdal sentrum. Lokal identitet spiller også en rolle for hvordan språkdrag sprer seg fra sentrum og til bygdene rundt. Hvis stedet har en sterk lokal identitet, vil tendensen være at lokale språkdrag holder seg bedre. Hvis identiteten til bygdesamfunnene rundt er diffus, og faller sammen med det lokale sentrumet, vil utviklingen kunne gå raskere (Sandøy, 2008b:234).

4. Metode og etikk

4.1 Om mitt valg av metode

I denne undersøkelsen har jeg undersøkt talemålet til seks informanter fra rurale Stjørdal. Det finnes flere fremgangsmåter for å innhente data om talemål, hvor de ulike metodene har fordeler og ulemper. Fremgangsmåten jeg valgte for undersøkelsen var å gjennomføre lydopptak av samtaler informantene imellom, samt et sosiolingvistisk intervju med hver informant. På denne måten kunne jeg få et dypere innblikk i talemålet til de seks informantene. Ved å velge å ta opptak av relativt fri tale, har jeg mulighet til å basere resultatene mine på faktisk språk i bruk (Schilling, 2013:108). Allikevel kan ikke dataene jeg har samlet inn gi generaliserbare funn, til det er utvalget altfor lite, og heller ikke tilfeldig utvalgt. Ifølge Akselberg og Mæhlum er ikke representativitet et objektivt krav for kvantitative studier. Mindre gruppebaserte studier kan avdekke «visse *mønstre* i et gitt materiale», som kan gjenspeile «tendenser i det aktuelle språksamfunnet» (Akselberg og Mæhlum, 2008:80). Det hadde vært for omfattende å gjennomføre en slik undersøkelse med fri tale med flere informanter innenfor rammene av denne masteroppgaven. Dataene kan allikevel gi et godt innsyn talemålet til utvalget, da jeg har flere minutters opptak av hver informant.

Metoden jeg har valgt inneholder trekk fra både kvalitative og kvantitative metoder. Det sosiolingvistiske intervjuet må sies å være et kvalitativt i formen, da det søker å innhente detaljert kunnskap om et lite utvalgt informanter (Akselberg & Mæhlum, 2008:78) Slik er det også i min undersøkelse, hvor jeg har valgt å fokusere på den faktiske språkbruken til et mindre utvalg informanter. Allikevel har jeg valgt en kvantitativ tilnærming til datamaterialet som jeg innhentet fra intervjuene. Jeg har telt variablene og laget statistikk basert på frekvensen av tradisjonelle og nyere former som forekom i intervjuene. Denne statistikken er

ment å kunne si noe om hvorvidt de ulike variablene jeg undersøker er under endring, og om det er skiller mellom kategoriene av informanter.

4.1.2 Alternative metoder

Kvalitative metoder for talemålsforskning gir ikke generaliserbare funn, men søker å innhente dybdekunnskap ved færre informanter (Akselberg & Mæhlum, 2008:78). Hvis målet med undersøkelsen var å gjøre generaliserbare funn hadde jeg kunnet brukt en annen tilnærming, for eksempel et kvantitativt spørreskjema. Gjennom spørreskjema har man som forsker mulighet til å nå et bredere publikum, enten ved å dele ut spørreskjema på ark eller å dele et nettskjema. Et eksempel på en spørreundersøkelse som nådde svært mange er *Oslo-testen* som ble gjennomført av Katrine Stjernholm og Ingunn Indrebø Ims i 2010. De brukte Aftenposten som plattform og samlet inn data fra over 1000 000 mennesker (Stjernholm og Ims, 2014). Slike storskalaundersøkelser gir forskerne tilgang til store datasett som kan gi verdifull informasjon om talemål. Allikevel er det noen ulemper med en slik tilnærming. De alternative formene som deltakerne krysser av for, stemmer ikke nødvendigvis overens med varianter som deltakerne selv mener de bruker til daglig. Det er også forskjell på rapportert språkbruk og faktisk språkbruk (Akselberg & Mæhlum, 2008:84). Forskeren er ikke tilstede under undersøkelsen og kan ikke oppklare eventuelle misforståelser. Man vet heller ikke hvem som svarer på undersøkelse, og om deltakerne passer utvalget man ønsker å undersøke. Deltakernes intensjon og oppriktighet i svarene kan heller ikke etterprøves, og det kan gi feil i dataene. Noen av disse feilkildene kan man luke ut, men man vil gi fra seg litt av kontrollen og oversikten over forskningsprosjektet (Schilling, 2013:98).

4.2 Informantene

I forkant av undersøkelsen gjorde jeg et strategisk utvalg av informanter som passet formålet med undersøkelsen. Når undersøkelsen er begrenset i omfang har et relativt lite utvalg informanter, er det viktig at disse er hensiktsmessig utvalgt slik at de kan gi gode svar på problemstillingen (Thagaard, 2018:54). Jeg ønsket å gjøre opptak av personer av forskjellig alder og kjønn som hadde tilknytning til rurale Stjørdal, og tok dermed kontakt med bekjente i området som passet kriteriene. Fire av informantene er personer som jeg selv har kjennskap til. Disse hjalp meg videre i å komme i kontakt med de siste to informantene. Disse informantene ble altså innhentet ved bruk av snowball-metoden, som går ut på at man tar kontakt med noen man kjenner, som igjen rekrutterer sine bekjente gjennom en såkalt «friend-

of-a-friend-approach» (Buchstaller & Khattab, 2013:76). Dermed har jeg både informanter fra eget nettverk og mine bekjentes nettverk.

Informantene har alle tilknytning til delområdet i Stjørdal kommune som tilsvarer Hegra sogn. Alle informantene er født og oppvokst der, med minst en forelder som også er fra området. En informant er oppvokst i tettstedet Hegramo, mens de fem andre er fra mindre folketette områder. Informantene er primært delt inn i to aldersgrupper, hvorav tre informanter er under 25 år og de tre andre er over 45. To av informantene er over 75 år. Grunnen til at jeg har valgt å se etter informanter i disse to alderssegmentene er at det kan synliggjøre eventuelle aldersforskjeller i en potensiell talemålsendringsprosess. Jeg har slik foretatt en kvoteutvelging (Thagaard, 2018:55). I hver aldersgruppe er det to kvinner og en mann.

4.3 Opptakssituasjonen

Opptakene ble gjort i informantenes hjem, med unntak av to informanter som ble gjort opptak av hjemme hos andre informanter som de kjente godt. Jeg ønsket å gjøre opptakene i en atmosfære som opplevdes kjent og trygg, da det kunne bidra til at opptakssituasjonen føles mindre formell og ukjent.

To og to informanter ble med meg på et separat rom for å unngå forstyrrelser under opptakene. Først skulle de to informantene spille en runde av ordspillet Alias, som krever to deltakere. Ved at to informanter var til stede kunne de også fungere som støtte for hverandre, både med tanke på følelse av trygghet og ved at de kunne fungere som samtalepartnere for hverandre hvis de trengte hjelp til å komme videre (Akselberg & Mæhlum, 2008:83).

4.4 Metoder for innsamling av data

4.4.1 Alias

Først ble informantene bedt om å spille en runde av ordspillet Alias. Spillet går ut på å forklare et ord uten å bruke selve ordet, og så skal den andre personen gjette hvilket ord det er snakk om. Det var flere grunner til at jeg ba informantene spille Alias. For det første vil et spill kunne hjelpe på å gjøre opptakssituasjonen trygg og uformell, og for det andre ville informantene i mindre grad fokusere direkte på talemålet sitt under oppgaven. Dermed kunne jeg få data som ikke var preget av informantenes idealer om dialekt.

Som en løsning for å lette på stemningen fungerte Alias godt, det ble godt med engasjement og latter fra alle de tre parene som spilte sammen. Hva gjelder dataene, ble ikke datamaterialet like omfattende for alle informantene, da noen ordla seg kort og konsist og andre snakket i lange sekvenser. Selv om jeg samlet inn flere minutter med opptak fra Alias (ca. 6 per par), var det flere sekvenser som ikke inneholdt materiale jeg kunne bruke i undersøkelsen fordi de ikke inneholdt relevante målmerker.

4.4.2 Semistrukturert, sosiolingvistisk intervju

Etter en runde med Alias gjennomførte jeg et semistrukturert intervju med informantene. Formålet med intervjuene var ikke å innhente informantenes svar til bruk i oppgaven, men å gjøre opptak av deres talemål. På forhånd ble deltakerne informert over at svarene deres ikke ville bli gjengitt i denne oppgaven, med mindre de ble varslet på forhånd. Jeg brukte en intervjuguide med et par spørsmål, men lot informantene ta samtalen dit de ville. Jeg stilte spørsmål som jeg mente informantene ville kunne svare på uten å tenke på talemålet sitt, med Labovs sosiolingvistiske intervju som bakteppe. Av den grunn dreide spørsmålene seg i hovedsak ikke rundt dialekt eller dialektsituasjonen i Hegra.

(...) The sociolinguistic interview seeks to mitigate observer effects. However, in this case recordings are overt, but questions are much less pointed and are designed to steer interviewees away from focusing on specific linguistic forms(...). Further, since the typical sociolinguistic interview involves only two participants, and the interviewee is encouraged to talk as freely as possible, it also allows us to gather a maximal quantity of naturalistic speech data in a relatively short amount of time.

(Schilling, 2013:108)

To eksempler på spørsmål fra intervjuet som jeg gjennomførte er «Kan du fortelle om et godt barndomsminne?» og «Har du noen juletradisjoner som er viktige for deg?». Spørsmålene ble valgt for å elisitere de lingvistiske variablene jeg ville undersøke (Akselberg & Mæhlum, 2008:86). For eksempel vil spørsmål om barndommen kunne elisitere fortidsformer, mens spørsmålet om juletradisjoner vil kunne elisitere infinitivsformer. Jeg oppfatter tilnærmingen som vellykket, da jeg fikk gode data fra informantenes svar. Ingen av informantene hadde særlige problemer med å svare på spørsmålene, og hvis de trengte litt hjelp kunne den andre informanten skyte inn. Slik ble intervjuene i større grad lik naturlige samtaler.

Jeg ønsket allikevel å ha mulighet til å si noe om informantenes oppfatning av den potensielle dialektendringen i området. Derfor informerte jeg dem om at svarene deres på spørsmålene «Syns du dialekten i Hegra har endret seg, enten fra du var liten eller ved å høre på eldre folk?» og «Hvilke endringer har du lagt merke til?» ville kunne bli brukt i oppgaven. Intervjuguiden er vedlagt oppgaven som vedlegg 1.

4.5 Min rolle i opptakssituasjonen

Som lingvist i en opptakssituasjon må man være sin rolle bevisst og være klart over hvordan ens rolle kan påvirke talemålet til informantene (Akselberg & Mæhlum, 2008:81-82). Det vil alltid være et asymmetrisk forhold mellom forsker og informant. Det finnes allikevel noen faktorer som vil kunne minske denne asymmetrien i mitt tilfelle. Jeg kjente fire av seks informanter godt fra før, og hadde møtt alle i uformelle settinger før opptakssituasjonen. Min rolle vil være annerledes som lingvist og slektning, men asymmetrien vil ikke være like sterk. I tillegg snakker jeg selv trønderdialekt, og selv om vi ikke snakker samme variant, vil dette kunne gi meg en innsideposisjon. Dette i motsetning til om jeg hadde snakket et bokmålsnært østlandstalemål som ville stått i større kontrast til informantenes eget talemål. Allikevel kan man ikke utelukke at min trondheimsdialekt kan ha påvirket informantenes valg av varianter, for eksempel at de har valgt nyere varianter i større grad enn om jeg ikke hadde vært der.

4.6 Behandling av materiale

4.6.1 Opptakene og transkripsjon

Opptakene er transkribert ved at jeg har skrevet dem ned i sin helhet. Jeg brukte ikke lydskrift i transkriberingsarbeidet, da det ville blitt mer tidkrevende enn hensiktsmessig fordi innholdet i samtalene ikke skal siteres i denne oppgaven. Jeg noterte allikevel på en slik måte at jeg skilte mellom lydene. For eksempel ble fonemet tjukk *l* markert med stor *l*, slik at /bu:ɾ/ ble *boL* og /suɾ/ ble *soL*. For å markere palataler la jeg til en *j* bak konsonantgruppa, slik at /maɲɲ/ ble *mannj*. Der slike markører ikke var til stede, noterte jeg fonemene slik de ville ha blitt skrevet på bokmål.

Prosessen foregikk ved at jeg hørte på korte sekvenser av opptakene og skrev dem ned. Der jeg var usikker gikk jeg tilbake og hørte på nytt. Hvis jeg ikke klarte å få med meg innholdet noterte jeg et spørsmålsteget. Når jeg var ferdig å transkribere alle opptakene hørte jeg over

dem på nytt samtidig som jeg leste over transkripsjonene. På denne måten retter jeg opp i eventuelle feil fra første runde, slik at datamaterialet ble riktig.

4.6.2 Statistikk

Jeg har ført statistikk over målmerkene som jeg ønsket å undersøke. Det gjorde jeg ved å fargekode transkripsjonene og markere formene jeg var ute etter, for deretter å telle dem opp. For eksempel var jeg interessert i utviklingen av monoftongeringen av den gamle diftongen /ei/, i former som /fɪæ:r/ og /mæ:r/. Da markerte jeg både tilfeller der dette trekket var til stede, og der informantene brukte en nyere variant. Under dette målmerket markerte jeg for eksempel både formene /mæ:r/, /meir/ og /me:r/, som alle var tilstede i dataene mine. Deretter telte jeg opp antall tradisjonelle og nyere former for målmerkene hos hver enkelt informant og førte statistikk i tabeller. Deretter lagde jeg tabeller hvor jeg fordelte informantene etter kategoriene *kvinner*, *menn*, *under 25* og *over 45*, samt en tabell som samlet dataene for alle informantene, kalt *samlet*. Disse tabellene ligger vedlagt oppgaven (vedlegg 3-13).

4.7 Etikk

Alle forskningsprosjekter som benytter informanter må ha deltakernes informerte samtykke (Thagaard, 2018: 22). Det vil si at informantene må få nok informasjon om prosjektet til å gi sitt samtykke. I tillegg må informantene vite at de har mulighet til å trekke sitt samtykke, samt å få gjennomgå data som er samlet inn om dem. Jeg innhentet samtykke ved bruk av skriftlig samtykkeskjema etter mal fra Norsk senter for forskningsdata. Siden prosjektet innebærer lydopptak av informantene er det meldt og godkjent av NSD. Samtykkeskjemaet ligger vedlagt oppgaven (vedlegg 2).

En utfordring med informert samtykke er muligheten informasjonen har til å påvirke forskningsresultatet (Thagaard, 2018:23). I mitt tilfelle er dette kanskje særlig aktuelt da jeg undersøker deltakernes talemål. Informantene kan bevisst eller ubevisst bli påvirket til å endre språket sitt, blant annet hvis de ved hva talemålsforskeren ser etter. I talemålsforskningen har det tidligere vært et ideal å innhente informasjon om «naturlig tale». Selv om dette i dag blir sett som en idealisering av talespråket og taleren, ønsket jeg at informantene skulle snakke mest mulig fritt, uten å vurdere egen uttale. Derfor ble de informert om at jeg skulle gjennomføre en talemålsundersøkelse, men ikke hvilke målmerker jeg undersøkte.

Et annet viktig etisk aspekt i kvalitative studier er konfidensialitet og anonymitet (Thagaard, 2018:24). Dataene som samles inn skal anonymiseres og oppbevares på en forsvarlig måte. I denne undersøkelsen kommer jeg ikke til å omtale deltakerne ved navn, hverken fiktive eller deres egne. Deltakerne blir ikke omtalt individuelt, men gruppevis basert på alder og kjønn.

4.8 Forbehold

Den fremgangsmåten som jeg har valgt for undersøkelsen, kan av flere grunner ikke gi representative funn for målføret Stjørdal. For det første vil antallet informanter være for lavt til å gi funn med generell gyldighet for dialektsituasjonen i det rurale Stjørdalsområdet. For det andre er ikke informantene valgt ved et tilfeldig utvalg av befolkningen, men fordi de er hensiktsmessige for denne problemstillingen. Denne fremgangsmåten gir meg derimot mulighet til å gå undersøke språkbruken til disse informantene nærmere og gjøre gode, gyldige funn innad utvalget, som kan peke på utviklingstendenser i området.

Masteroppgavens omfang ville ikke tillate å ha et stort større antall informanter for denne typen kvalitativ undersøkelse: «En retningslinje for omfanget av kvalitative utvalg er at antall deltakere ikke bør være større enn at det er mulig å gjennomføre omfattende analyser» (Thagaard, 2018:59).

5. Talemålet i Stjørdal og Trondheim

I dette kapittelet skal jeg ta for meg talemål, hvor jeg vil starte på et overordnet nivå med det trønderske dialektområdet før jeg snevrer inn til de to dialektområdene som skal sammenlignes, nemlig Stjørdal og Trondheim. Jeg vil deretter presentere noen viktige målmerker delt inn i undergruppene fonologi og morfologi. Her kommer jeg til å gi en kort beskrivelse av hvordan de ulike målmerkene blir realisert i både Stjørdal og Trondheim. I beskrivelsene av trondheimsmålet vil jeg også inkludere nyere utvikling der det er relevant. Her benytter jeg meg av Stian Hårstads doktorgradsavhandling fra 2010, *Unge språkbrukere i gammel by*, for å si noe om utviklingen av trondheimsdialekta og anvende oppdaterte data. Utviklingen i Stjørdalsområdet vil jeg gå nærmere inn på med egne data i analysedelen.

5.1 Min bruk av lydskrift

I det følgende kommer jeg til å bruke lydskrift for å beskrive dialektordene på en presis måte. Jeg vil stort sett følge IPA-systemet, men jeg kommer ikke til å markere trykk og tone, da dette ikke er i fokus for denne undersøkelsen. Jeg markerer kvantitet ved lang vokalgruppe

med kolon, mens lang konsonantgruppe markeres med dobbeltkonsonant eller konsonantsamband (Skjekkeland, 1997:19). Et eksempel på hvordan dette kan se ut er skrivemåten /kommo/. I dette eksempelet korresponderer /o/-en til det norske fonemet *å*.

5.2 Det trønderske målområdet

Det trønderske målområdet strekker seg fra Oppdal i sør til og med Namdal i nord, og inkluderer områder på Nordmøre. Området kjennetegnes av at det har jamvekts- og apokopemål og palatalisering (Papazian & Helleland, 2016:44). Jamvektsord er tostavingsord som i gammelnorsk hadde både kort vokal og kort konsonant i rotstavinga. Disse ordene har fremdeles endevokal, selv om den er blitt endret. Dette i motsetning til overvektsordene, altså ord som hadde lang rotstaving i norrønt. For disse ordene er endevokalen falt bort for enkelte ordklasser (Dalen, 1970:154). Hvilke ordklasser dette gjelder, er ulikt mellom de trønderske målførene. Typisk for trønderske dialekter er også lang konsonantgruppe i gamle jamvektsord. Eksempler på jamvektsord med lang konsonantgruppe er /vætta/, /stuggu/ og /vorro/. Målområder på Østlandet har isteden forlenget vokal i disse ordene. Vi kan derfor si: «Hovedkjennemerket på nytrøndsk er at mellomkonsonanten i likevektsord er fordoblet» (Reitan, 1932:24). De mest vanlige pronomenene i Trøndelag er varianter med /æ/ for første person, og for flertall av andre person gjelder /di/, /dokk/ og /dokker/. Noen områder skiller mellom subjekt- og objektsposisjon for andre person pronomen. Det vanligste nektingsadverbialet er den apokoperte og palatale formen /icc/, men også /iççe/ og /ikke/ forekommer. Det trønderske målføret er ikke ensartet, slik Reitan (1932) påpeker. Området kan deles inn i tre, nemlig øst-trøndersk, vest-trøndersk og nord-trøndersk (namdalsk). I tillegg kommer bymålene, og da særlig Trondheim bymål, som har visse egne trekk. Fremover vil jeg fokusere på dialektområdet øst-trøndersk, som Stjørdal tilhører, og Trondheim bymål. Det er disse dialektene jeg har som utgangspunkt i videre analyse og drøfting.

5.3 Stjørdalsmålet

Stjørdal er del av det øst-trønderske dialektområdet, som strekker seg fra Oppdal og Røros i sør til Rørvik i nord, med en vestre grense mot blant annet Fosen og Namdal. Målområdet kjennetegnes av utjamninger på /o-o/, slik at jamvektsinfinitiver som *vera* og *veta* uttales /vorro/ og /votto/. I Namdal har de utjamning på /a-a/. Det vest-trønderske området har ikke utjamning, men tiljevning på /æ-a/, slik at ordene uttales /værra/ og /vætta/ (Reitan, 1932:25).

Reitan (1932) trekker frem mønsteret i ut- og tiljamning av gamle jamvektssord som det viktigste skillemerket mellom de ulike trønderske målområdene. Utjamning er også karakteristisk for målføret når det gjelder substantivbøyning, særlig for hunkjønnsord. I øst-trøndersk jamnes svake hunkjønnsord av jamvektstypen på /u-u/, slik at gammelnorske *vika* heter /vukku/.

5.3.1 Spesielt for stjørdalsmålet

Ovenfor har jeg gitt en kort innføring i noe av det som kjennetegner øst-trønderske dialekter generelt. Nedenfor vil jeg beskrive tre målmerker som kjennetegner stjørdalsmålet spesielt. Disse målmerkene er ikke enestående for målføret i Stjørdal, men er heller ikke generelle målmerker i øst-trøndersk. Det er godt belegg for disse trekkene i eldre litteratur, og jeg vil inkludere dem i den kommende analysen.

5.3.2 Diftongen ei

For ordene *fleire* og *meir* har stjørdalsdialekta tradisjonelt hatt formene /fɪæ:r/ og /mæ:r/. Det vil si at i disse ordene har den gamle diftongen /ei/ gått over til en monoftongert variant med /æ/-lyd. Foran /g/ har /ei/ gått over til /æ/ i ord som /sæ:g/ og /fæ:g/. Ellers holder de gamle diftongene /ei/, /au/ og /øy/ seg godt (Dalen, 1970:155).

5.3.3 Dyp ø

Stjørdalsmålet har tradisjonelt, som flere trønderske dialekter, en dyp ø-lyd i tillegg til de ni vokalene i standard østnorsk. Tradisjonelt har det derfor vært et fonemisk skille mellom denne dype ø-en og de lignende vokalene /æ/ og /ø/. Dalen karakteriserer dette fonemet som «(...)ein svært djup ø-lyd som ligg nær opp til æ» (Dalen, 1970:150). Dette er et trekk som er særlig typisk for midtre Trøndelag. Dyp ø har i stor grad sammenfalt med /æ/ i Stjørdal (Dalen, 1970:150; Dalen, 1990:124). I denne undersøkelsen betrakter jeg former med /æ/ som tradisjonelle former.

5.3.4 Sirkumfleks

Sirkumfleks eller totoppa staving er et tonelag som finnes i hele dalføret bortsett fra i Meråker (Dalen, 1970:150). Dette tonelaget opptrer i ord med apokope og innebærer at rotvokalen får et «(...)vokalisk tillegg, eller ein kan tala om ei tillagd trykklett «bistaving»» (Skjekkeland, 1997:36). Dette trekket ser ut til å være på tilbakegang i følge både Dalen og Skjekkeland.

5.4 Stjørdalsmål og hegramål

Som nevnt har alle mine informanter tilknytning til Hegra sogn, som tidligere var en egen kommune. Ifølge Dalen (1970:161) er det ikke store forskjeller mellom talemålet i de ulike delene av dagens Stjørdal kommune, men visse lydlige ulikheter finnes. Blant annet trekker Dalen fram at Stjørdal har dativ på /-i/ i intetkjønn entall, mens Hegra har dativ på /-a/. I tillegg har de nedre stjørdalsbygdene /u/ foran palatalene /ɲ, /ʎ/ og /ʎ̥/ (ustemt, palatal l) mens Hegra har /u/ (Dalen, 1970:162). Dette er allikevel ikke språklige trekk som jeg kommer til å fokusere på i mine analyser. Det er god grunn til å anta at dagens stjørdals- og hegramål skiller seg fra hverandre, en kan blant annet anta at folk i Hegra har holdt på tradisjonelle former i større grad enn folk fra sentrale områder av Stjørdal. Dette ville i så fall stemme overens med funn gjort av lingvister som har undersøkt sentrums- og bygdemål ellers i Norge, og som har funnet at sentrumsmål oftere er preget av standardiserte former (se f.eks. Johnsen, 2015; Thoengen, 1999; Torp, 1999). I tillegg uttrykker flere av mine informanter at de anser dialekten i Stjørdal by som «fin» og sin egen som «brei», og at det er en klar forskjell mellom disse. De uttrykker også at talemålet deres har mistet flere tradisjonelle trekk, og trekker kontakten med Stjørdal fram som en mulig forklaring. Jeg har derimot ikke funnet belegg for at det finnes skiller mellom eldre hegra- og stjørdalsmål for de målmerkene jeg undersøker, blant annet ved søk i Målføresynopsisen som er basert på Johan Storms *Kortere Ordliste*. Derfor vil jeg legge eldre stjørdalsmål til grunn for min analyse, og ta forbehold om at lydlige- og morfologiske forhold kan ha endret seg i området siden dataene jeg forholder meg til ble samlet inn. Jeg kommer med andre ord ikke til å skille videre mellom stjørdals- og hegrasdialekta i mine analyser, men jeg kommer til å legge vekt på at informantene har opphav i rurale områder av Stjørdal.

5.5 Trondheim bymål

Trondheimsdialekta er et bymål, og følger således andre regler enn øvrige dialekter i regionen. Trondheim ligger geografisk plassert i det øst-trønderske dialektområdet, men allikevel har bymålet mest til felles med vest-trønderske former. Trondheim bymål har tradisjonelt tiljamning på rotvokalene, og ikke utjamning på /o-o/ og /u-u/ slik som områdene øst for byen. Tradisjonelt i bymålet heter det for eksempel å /værra/ (Målføresynopsis, paragraf 49). I tillegg finnes en rekke kompromissformer som er karakteristiske for Trondheim bymål, som har rot i byens tidligere todelte dialektsamfunn.

Tidligere kunne man dele trondheimsdialekta inn i «fintrøndersk» og arbeiderklassemål (Hårstad, 2010:173). Den «fine» trondheimsdialekta tilhørte tradisjonelt den høyere stilte delen av befolkningen og et avgrenset område av byen. Den fintrønderske varieteten kan hevdes å være på tilbakegang, og man ser tendenser til at grensene mellom dette tradisjonelle skillet viskes ut. For eksempel brukes pronomenet /jei:/ primært av eldre mennesker, mens i befolkningen som helhet rapporterer 94,34% at de bruker varianten /æ/ (Hårstad, 2010:165-166). Papazian og Helleland (2016:121) skriver at den fintrønderske varieteten holder på å gå opp i det tradisjonelle bymålet, men at den allikevel markerer seg ved blandingsformer mellom de to varietetene.

Som nevnt har folkemålet i Trondheim likheter med vest-trønderske mål. Tradisjonelt finnes det her kløyvd infinitiv med både apokope- og jamvektsformer, slik det er vanlig i Trøndelag og på Østlandet (Papazian & Helleland, 2016:46). Gamle jamvektsord er allikevel på tilbakegang i Trondheim, og gamle jamvektsord bøyes ofte etter mønster fra overvektsordene, slik at disse også blir apokoperte (Papazian & Helleland, 2016:121). Slik blir de tradisjonelle formene /værra/ og /vætta/ erstattet av /væ:r/ og /vi:t/. Slik sett skiller trondheimsmålet seg fra øvrige trøndermål med jamvekts- og apokopemål; i Trondheim vinner apokopen fram i infinitivene. Her kan både påvirkning fra fintrøndersken og bokmål være forklaringer, og de utelukker heller ikke hverandre, da den gamle fintrøndersken er bokmålsnær. Andre eksempel på bokmålpåvirkning er former som /jæmm/ og /væpp/, samt partisippet /væt/. Sistnevnte eksempel kan både være et lån fra bokmålet og talemålet på det sentrale Østlandet. /Jæmm/ er leksikalsk utskiftning fra /heim/ til /jemm/, med senkning av vokal fra /e/ til /æ/. Leksikalsk utskiftning er også tilfellet for /væpp/, hvor bokmålsvarianten har fått palatalen /j/.

6. Sammenligning av stjørdals- og trondheimsmål

Nedenfor vil jeg gå gjennom målmerkene en og en, og beskrive hvordan de realiseres i Stjørdal og Trondheim, basert på målføresynopsisen og relevant litteratur. Beskrivelsene av trondheimsmålet gjelder folkemålet, og ikke fintrøndersken.

6.1 Morfologi

6.1.1 Jamvekt og apokopemål – kløyvd infinitiv

Kløyvd infinitiv er typisk for Østlandet og Trøndelag. Trøndelag har jamvekt- og apokopemål, som vil si at man har to systemer for infinitiv, basert på om ordene er gamle jamvekts- eller overvektsord. Hos de norrøne overvektsordene med trykksvak ending, har endingene blitt apokopert. De gamle jamvektsordene har beholdt fullvokal, og rot- og endevokal er i øst-trøndersk blitt utjamnet slik at vokalene er like (Sjekkeland, 1997:69 og 81).

Stjørdal

Stjørdalsmålet er, som resten av det trønderske målføret, et jamvekt- og apokopemål. Infinitiver i jamvektsord jamnes på /o-o/, mens de gamle overvektsordene har fått nullendelse. Det heter dermed /å losso/ og /å votto/, men /å dømm/ og /å kast/. Det finnes noen jamvektsord som uttales uten full utjamning. I Målføresynopsisen er ordet *gjere* for eksempel oppført med både formen /jorro/ og /jørro/ for Hegra, men bare sistnevnte form for Stjørdal (Målføresynopsis, paragraf 55).

Trondheim

I Trondheim har det tradisjonelt vært kløyvd infinitiv etter mønster fra vest-trøndersk. Det vil si at det heter å /læssa/ og å /vætta/, men å /dømm/ og å /kast/, med fullvokal i endinga av gamle jamvektssord og apokoperte former av gamle overvektsord. Jamvektsformene er derimot mindre i bruk enn før, og det skjer en overgang til apokopemål. Dette skjer ved at tradisjonelle trønderske former blir tilpasset bokmålsformer, eller at bokmålsformer blir apokoperte. Former som å /vi:t/, å /væ:r/ og å /læ:s/ er eksempler på apokoperte bokmålsformer som er i bruk i Trondheim bymål og som fungerer som et kompromiss mellom «standardnorsk» og trøndersk (Papazian & Helleland, 2016:121).

6.1.2 Partisipp

Stjørdal

Stjørdalsmålet har jamvektsformer for partisipp av sterke verb med opphavlig /i/ i andre staving (Dalen, 1970:153). Eksempler på slike partisippformer er /lissi/, /sitti/ og /birri/. Det finnes noen unntak til regelen om full utjamning, som uttalen av partisippet *kome*. I Målføresynopsisen er formen /kummi/ oppført for Stjørdal, men /kimmi/ i for eksempel

Frosta og Åsen. Dette tyder på en tidligere fonologisk endring i Stjørdal, med en tilbakegang av assimilasjonen mellom vokalene.

Trondheim

Trondheim har karakteristiske partisippformer med endingen /-dd/ i ord som har ending på /-tt/ i områdene rundt. Eksempler på dette er variantene /hadd/, /tadd/ og /flodd/. Disse partisippene blir av trondhjemmere både uttalt med /-dd/ og /-tt/ i endingen, hvorav sistnevnte variant er et nyere innlån (Hårstad, 2010:147). I tillegg har Trondheim partisipper av sterke verb som bøyes etter svakt mønster, som er påvirket av bokmålsformer. Eksempler på dette er /ʃæ:t/ og /væt/, men former som /skorre/, /sko:re/, og /vurre/ brukes også (Hårstad, 2010:158).

6.1.3 Substantivbøyning

Stjørdal

Hunkjønnsbøyning

Stjørdalsmålet skiller tradisjonelt mellom flertallsendinger av svake og sterke hunkjønnsord. Slik heter det /gra:vi/ og /vis:o/ i ubestemt form, og bestemt flertall /gra:vin/ og /vi:son/ (Dalen, 1972:28 og Målføresynopsis, paragraf 35 og 37). Dette gjelder gamle overvektsord.

Hankjønnsbøyning

Svake hankjønnsord med lang rotstavelse apokoperes i ubestemt form entall (Dalen, 1972: 12). Bestemt form entall av disse hankjønnsordene har endinga /-in/ (/uks/, /uksin/), mens sterke og svake hankjønnsord bøyes likt i flertall med /-a/ og /-an/ (/uksa/, /uksan/ og /hæsta/, /hæstan/) (Dalen, 1970:160 og Dalen, 1990:130). Stjørdal tilhører en liten gruppe av trønderske mål som har apokope av svakt hankjønn i gamle overvektsord.

Jamvekt i substantiv

I tillegg til bøyningssystemene presentert ovenfor, har Stjørdal også jamning av svake substantiv av jamvektstypen. Hunkjønnsord jamnes med oftest /~~u~~-~~u~~/ og hankjønnsord jamnes oftest med /o-o/. Slik blir det for eksempel /vukk~~u~~/ for *veke*, og /honno/ for *hane* (Dalen, 1970:152-153).

Trondheim

I moderne Trondheimsmål er bøyningssystemet for substantiver forenklet, slik at alle ord bøyes med ending på /-an/ i bestemt form flertall. De fleste hun- og hankjønnsord bøyes med

/-a/ i ubestemt form flertall. Et unntak er sterke substantiver, hvor ord i e-klassen, som *nål*, kan bøyes både med /-e/ og /-a/ (/no:ɾe/ og /no:ɾen/, /no:ɾa/ og /no:ɾan/) (Hårstad, 2010:146 og 160).

6.1.4 Presensformer av verbet å ha

Stjørdal

I stjørdalsmålet bøyes verbet *å ha* på denne måten: *å /ha:/, /hi:/, /ha:/ og /hi: haft/*. Denne måten å bøye verbet på er vanlig i målføret som kalles Innherad, og inkluderer også mål fra blant annet Steinkjer, Inderøy og Verdal (Målføresynopsis, paragraf 57).

Trondheim

I Trondheim bøyes verbet *å ha* tradisjonelt på følgende måte: */ha/, /har/, /hadd/ og har /hadd/*. Bymålet skiller seg fra omkringliggende mål med partisippformer med /-dd/ isteden for /-tt/ som er vanlig utenfor bykjernen (Dalen, 1978:17; Hårstad, 2010:50 og 147). Varianter med /-tt/ er et nyere innlån i Trondheim bymål. Hårstad finner at yngre trondhjennere i stor grad holder på de tradisjonelle byformene med /-dd/, men former med /-tt/ er ikke uvanlige (Hårstad, 2010:207).

6.1.5 Nektingsadverb

Stjørdal

Det tradisjonelle nektingsadverbet er den apokoperte og palatale formen */icc/*.

Trondheim

Også i Trondheim er det tradisjonelle nektingsadverbet */icc/*, men standardvarianten */ikke/* har fått innpass. Disse to formene eksisterer begge i trondheismålet og konkurrerer mot hverandre, ifølge Papazian og Helleland (2016:121). Den tradisjonelle formen benyttes oftest i trykklett stilling.

6.1.6 Pronomen

Stjørdal

Stjørdal har pronomenformene */æ(g)/, /vi:/, /oss/ og /dæmm/*. Andre person flertall bøyes etter kasussystemet med en subjekts- og objektsform, slik at det heter */flu di dokk?/*.

Trondheim

Trondheim har pronomenformene /æ/, /vi:/, /oss/, /dokker/ og /dæmm/. Det skilles altså ikke på subjekts- og objektsform av andre og tredje person, og det heter /flu dokker dokker?/.

6.1.7 Dativ

Stjørdal

Tradisjonelt har stjørdalsmålet dativ, og denne realiseres ulikt i de forskjellige delområdene i målføret (Dalen, 1970:161).

Trondheim

Trondheim bymål har ikke dativ (Papazian & Helleland, 2016:120).

6.2 Fonologi

6.2.1 Palataler

Stjørdal

Stjørdal har palatalisering av gamle dentaler (/t/, /d/, /n/ og /l/-lydene). I tillegg har målføret en ustemt versjon av palatal *l* (/ʎ/), og denne er den eneste palatale *l*-lyden som kan stå foran /t/ (Dalen, 1970:151). Fonemet /ʎ/ kan kun opptre foran en ustemt konsonant, og er et nordlig trekk (Papazian & Helleland, 2016:15). Palataler opptre i trykktunge stavelser, og ikke både trykklett og trykktungt som lengre sør i Trøndelag. Det heter dermed /gri:sin/ og ikke /gri:sj/ (Dalen, 1970:160, Papazian & Helleland, 2016:70).

Trondheim

I likhet med Stjørdal har Trondheim bymål tradisjonelt palatalisering av gamle dentaler i trykktung stilling (Hårstad, 2010: 43). Dette trekket kan sies å være på tilbakegang ifølge Hårstad, han fant blant annet flertall for bruk av dental *l* i ord som *sild* i sin undersøkelse (2010:168).

6.2.2 Tjukk *l*

Den retroflekse tungeslagslyden som også kalles tjukk *l* (ɾ) er utbredt på Østlandet og i Trøndelag, men også på Nordmøre og i sørlige Nordland. Fonetisk har /ɾ/ mer til felles med /r/ enn /l/ (Papazian & Helleland, 2016:50). Lyden har opphav i både eldre /rð/ og stutt /l/. Lyden finnes altså både i ord som /bu:ɾ/ og /ga:ɾ/, og /su:ɾ/ og /da:ɾ/. Det er en tendens til at tjukk *l*

holder seg bedre for eldre /l/ enn eldre /rð/ (Papazian & Helleland, 2016:51). Dette er også den versjonen av lyden som har størst utbredelse (Skjekkeland, 1997:91) Sørvestlige deler av det trønderske målområdet har blant annet kun tjukk l av opphavlig /l/.

Stjørdal

Stjørdal har tjukk l av både opprinnelig /rð/ og /l/. Det heter altså /bu:ɫ/ for både stuebord og vepsebol.

Trondheim

Trondheim befinner seg i målområdet som tradisjonelt har tjukk l av begge opphav. Allikevel har flere undersøkelser vist veksling i dette målmerket over lengre tid, ved at tjukk l av eldre /rð/ blir brukt i varierende grad (Hårstad, 2010:189-190).

6.2.3 Senkning

Senkning er resultatet av en lydendringsprosess hvor ord som tidligere hadde kort /i, y, e/ nå blir uttalt som en lavere vokal (Papazian & Helleland, 2016:49). Det vil si at kort /i/ blir uttalt /e/, kort /y/ blir til /ø/ og /e/ blir til /æ/. Dette er et utbredt fenomen som finnes i nesten alle dialektene. Jeg har allikevel valgt å inkludere det, og særlig fokusere på senkning fra /i/ til /e/. Lånord som ikke har opphav i norrønt kan også følge systemet for senkning der det finnes i målføret, slik at kort /i/ i disse ordene blir uttalt med /e/.

Stjørdal

Stjørdal har som resten av det trønderske målføret senkning av opphavlig kort /i/ til /e/, blant annet i ord som /fesk/ (Målføresynopsis, paragraf 30) og /legg/ (pres. av å ligge) (Målføresynopsis, paragraf 49).

Trondheim

Tradisjonelt har Trondheim hatt senkning av kort /i/ > /e/, slik de fleste trønderske og nordnorske mål har. Denne historiske prosessen kan sies å være reversert hos yngre trondhjemmere (Hårstad, 2010:187). Her sier de fleste /fisk/ og ikke /fesk/.

7. Resultater

Gjennom det sosiolingvistiske intervjuet samlet jeg talemålsdata fra seks informantener.

Deretter transkriberte og kodet jeg dataene, og samlet statistikk i tabeller. Målmerkene som jeg vil undersøke i resultat- og drøftingskapitlene er:

- Bruk av tradisjonell jamvektsinfinitiv
- Bruk av tradisjonell partisippform
- Bruk av tradisjonelt nektingsadverb
- Presensformer av verbet *å ha*
- Forekomst av senkning /i/ > /e/
- Forekomst av /æ/ for dyp ø
- Bruk av formene /fʰæ:r/ og /mæ:r/ for /fleir/ og /meir/

I det følgende vil jeg presentere diagrammer hvor de respektive målmerkene blir presentert med prosentfordeling mellom tradisjonelle og nyere varianter for hver kategori med informanter. Kategoriene er kjønn, alder og samlet, hvor sistnevnte kategori er de samlede dataene fra alle informantene. Før statistikken vil jeg for hvert målmerke presentere en tabell med variantene som ble brukt av informantene under innsamlingen. Tabeller med mer detaljert statistikk for de ulike målmerkene ligger vedlagt (Vedlegg 3-13).

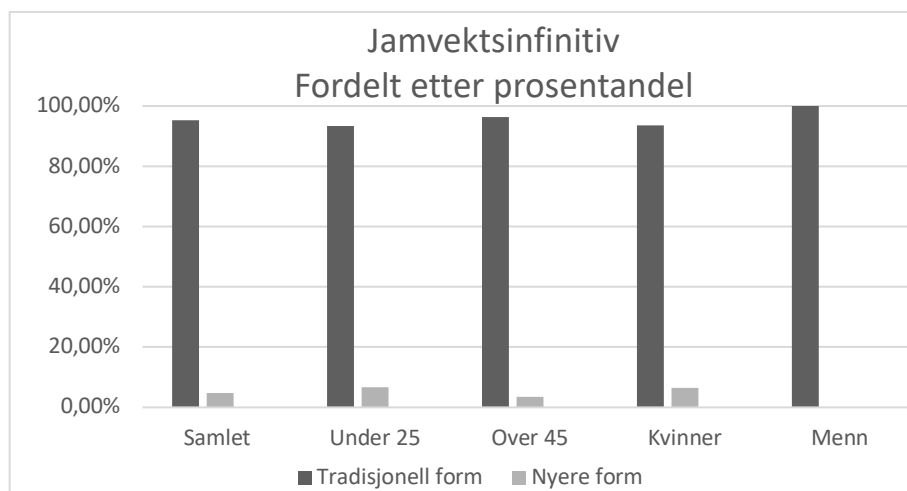
7.1 Tradisjonell jamvektsinfinitiv

Under kategorien tradisjonell jamvektsinfinitiv har jeg undersøkt i hvilken grad informantene benytter jamvektsformer i infinitiv, og om nyere former har kommet til. Eksempler på jamvektsinfinitiver kan være /kommo/, /sovvo/ og /vorro/. Nyere varianter av disse infinitivene er for eksempel de trondhjemske formene /komm/, /so:v/ og /væ:r/. Tabellen viser alle varianter av jamvektsinfinitiv som ble brukt av informantene i undersøkelsen. Under viser diagrammet informantenes samlede bruk av tradisjonell jamvektsinfinitiv, samt kategoriserte data etter kjønn og alder.

Tradisjonell variant	Ny variant
/vorro/	/væ:r/
/jørro/	
/forro/	
/monno/	

/kommo/

/komm/

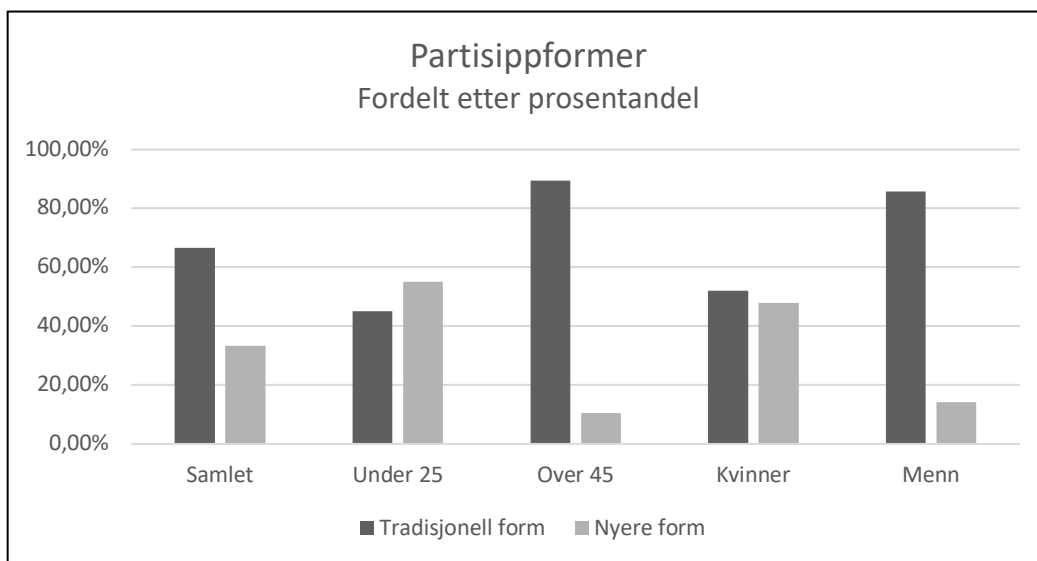
De innsamlede dataene viser høy frekvens av tradisjonelle jamvektsinfinitiver, hvor alle kategorier av informanter bruker disse variantene i mer enn 90% av tilfellene. For de mannlige informantene er frekvensen 100%, og det vil si at disse ikke brukte noen nyere varianter. Blant kvinnene ble tradisjonelle former brukt 93,5% av tilfellene. De yngre informantene har noe høyere forekomst av nyere varianter enn de eldre, med 93,3% mot 96,4% tradisjonelle former. Resultatet viser høy forekomst av de tradisjonelle jamvektsinfinitivene hos informantene.

7.2 Tradisjonelt partisipp

Under kategorien tradisjonelt partisipp har jeg undersøkt i hvilken grad informantene bruker tradisjonelle jamvektformer med jamning. Eksempler fra intervjuene på slike former er /virri/ og /skrivvi/, hvor det er jamning på /i-i/. Jeg har også inkludert former med analogisk jamning som tradisjonelle varianter, selv om de ikke er egentlige jamvektord. Dette gjelder sterke verb med stuttstavede partisipper, som /viṭi/. Eksempler på nyere varianter av jamvektspartisippene er /vurri/, /væt/, og /vuṭi/. Tabellen under viser alle varianter av jamvektspartisipp som ble brukt av informantene i undersøkelsen.

Tradisjonell variant	Ny variant
/virri/	/væt/, /vurri/
/skrivvi/	
/viṭi/	/vuṭi/
/hiḷḷi/	

/kummi/	/kumme/
	/vokst/

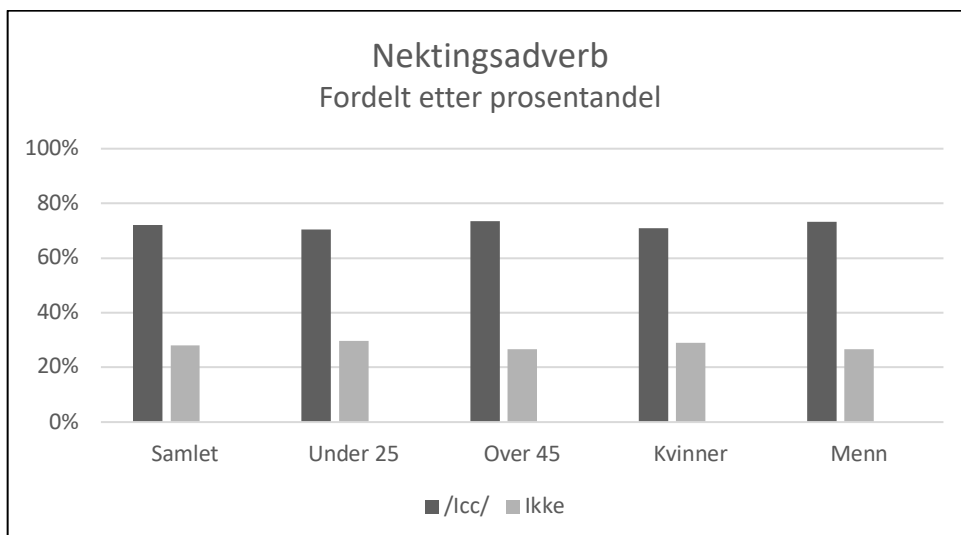
I det samlede datamaterialet utgjør de tradisjonelle partisippformene 66,7% av tilfellene. Det fremkommer derimot en klar aldersforskjell hva gjelder bruk av de nyere formene.

Informantene under 25 år bruker tradisjonelle partisippformer i 45% av tilfellene, mens de eldre informantene bruker klart flere tradisjonelle former, med 89,4%. Resultatet viser også en ganske klar forskjell mellom kjønnene, hvor kvinner bruker nyere varianter oftere enn de bruker tradisjonelle former (52% mot 48%). De mannlige informantene bruker derimot de tradisjonelle variantene i 85,7% av tilfellene.

7.3 Nektingsadverb

I Stjørdal, som i størsteparten av Trøndelag, er det tradisjonelle nektingsadverbet /icc/. I Trondheim har derimot standardvarianten /ikke/ spredt seg, og begge formene er i bruk.

Tradisjonell variant	Ny variant
/icc/	/ikke/

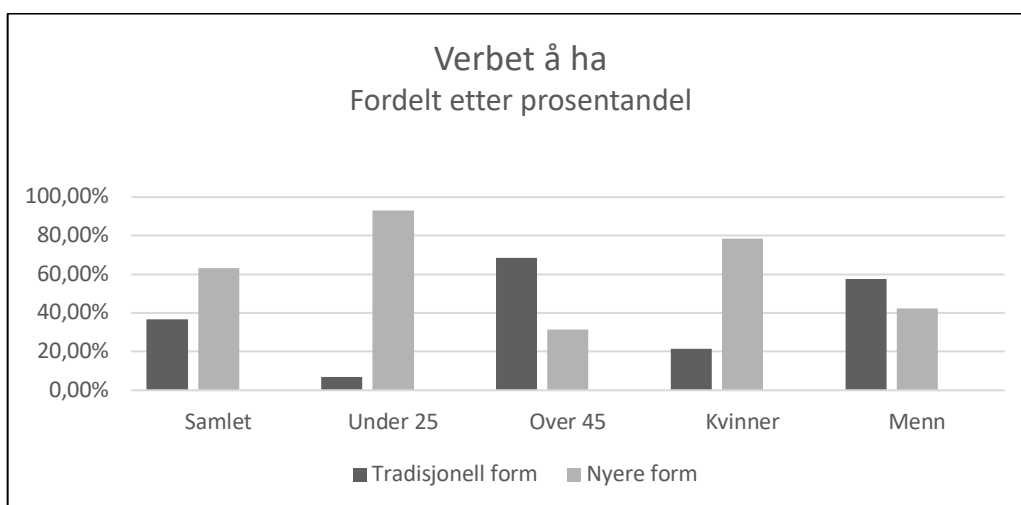

Dataene fra intervjuene viser at det ikke er store forskjeller mellom de ulike gruppene av informanter. Både samlet og fordelt på kjønn og alder så forekommer den tradisjonelle negasjonsformen /icc/ i omtrent 2/3 av tilfellene, og standarvarianten /ikke/ i ca. 1/3. Det er allikevel gruppen over 45 år som har den høyeste forekomsten av den tradisjonelle varianten, med 73,4%.

7.4 Presensformer av verbet å ha

Tradisjonelt er presensformen for verbet å ha /hi:/ i Stjørdal. Slik heter det /æ: hi: ei bu:k/ og /æ: hi: virri de:r/. Nyere former som forekom under intervjuene var /ha:/ og /ha:r/. Formen /har/ finnes i Trondheim.

Tradisjonell variant	Ny variant
/hi:/	/ha:/, /ha:r/

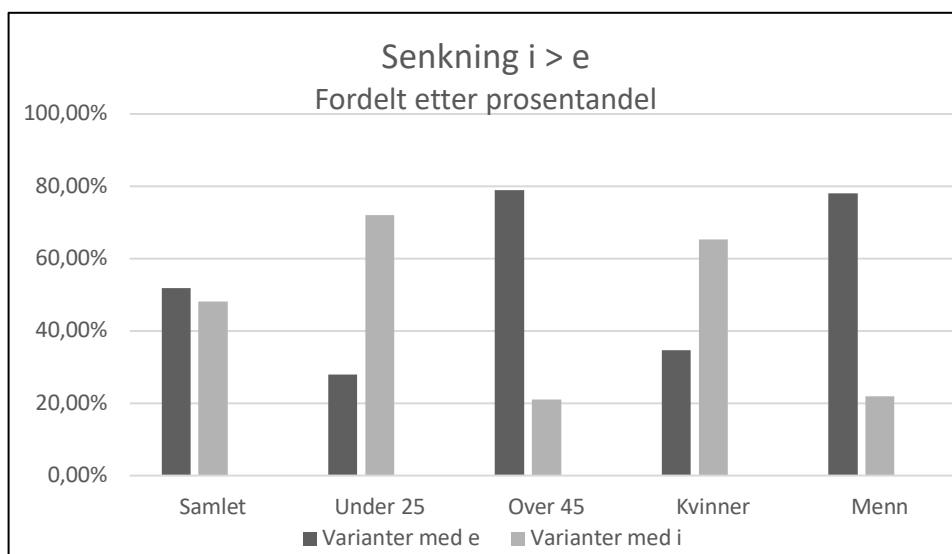

Resultatene fra variabelen *å ha* i presens viser en tydelig aldersforskjell hva gjelder bruken av den tradisjonelle formen /hi:/. Denne formen forekom kun i 7% av tilfelle blant informantene under 25 år, mot 68,6% blant informantene over 45 år. Også mellom kjønnene var det forskjeller. Blant kvinnene ble den tradisjonelle formen brukt i 21,5% av tilfellene, mens blant mennene var frekvensen 57,6%.

7.4 Senkning *i > e*

Senkning av vokaler er et vanlig fenomen i de fleste dialekter i Norge. Jeg har valgt å fokusere spesielt på senkning /i/ > /e/ i min undersøkelse, basert på funn som Hårstad (2010:187) gjorde i sin doktorgradsstudie av trondheimsdialekta. Han skriver at språkendringsprosessen senkning er så godt som reversert blant yngre trondhjemmere. Det vil si at former som /fisk/ er vanligere blant denne gruppen enn former som /feskk/. Jeg ville dermed undersøke om det kunne påvises en lignende tendens i Stjørdal. Jeg har inkludert lånord som følger mønsteret for senkning.

Tradisjonell variant	Ny variant
/fʧɛŋk/	/fʧiŋk/
/teŋ/	/tiŋ/
/leŋnanes/	
/sett/	/sitt/
/sekker/	/sikker/
/mett/	/mitt/
/mettbyn/	
/leksum/	/liksum/, /liksom/
/sammenleŋn/	
	/bevisst/
/vesst/	/visst/
/meddag/	
/vekti/	/vikti/
	/misst/
/bʧɛŋk/	/bʧiŋk/
/tvellingan/	
/feskk/	
/rest/	
/prekk/	
	/piss/

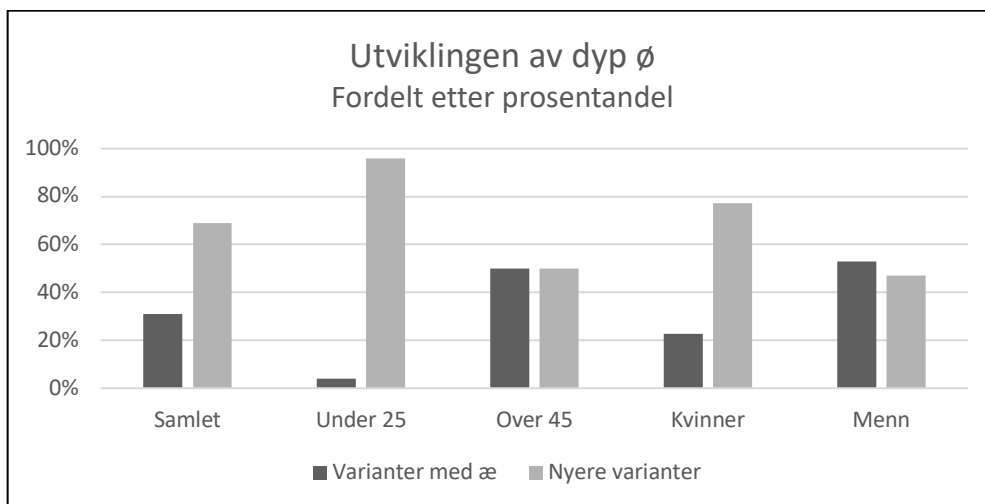
De innsamlede dataene viser en forskjell mellom aldersgruppene av informanter når det gjelder reversering av senkningen fra /i/ > /e/. Blant informantene under 25 år ble denne variabelen kun realisert i 27,9 % av tilfellene der slik senkning var mulig. Blant informantene over 45 år var forekomsten 78,9%. Blant kvinnene ble utfallet 35%, mot mennenes 78,1%. Samlet bruker informantene tradisjonelle, senkede varianter i 51,8% av tilfellene.

7.5 Utviklingen av dyp ø

Tradisjonelt har talemålet i Stjørdal hatt fonemet dyp ø, en lyd som er mellom /ø/ og /æ/ i kvalitet. Dalen (1970:150) viste allerede i 1970 til at dette fonemet var i gang med å sammenfalle med /æ/, slik at det kun var de eldre som fortsatt skilte mellom dyp ø og /æ/. Jeg betrakter derfor varianter med /æ/ som tradisjonelle.

Tradisjonell variant	Ny variant
/fæɾk/	/foɾk/
/fæ:r/	/fø:r/
/spæ:r/	/spø:r/
	/førandre/
/jæ:r/	/jø:r/, /je:r/
	/stø:r/
/stæst/	
/færr/	/forr/
/mæt/	

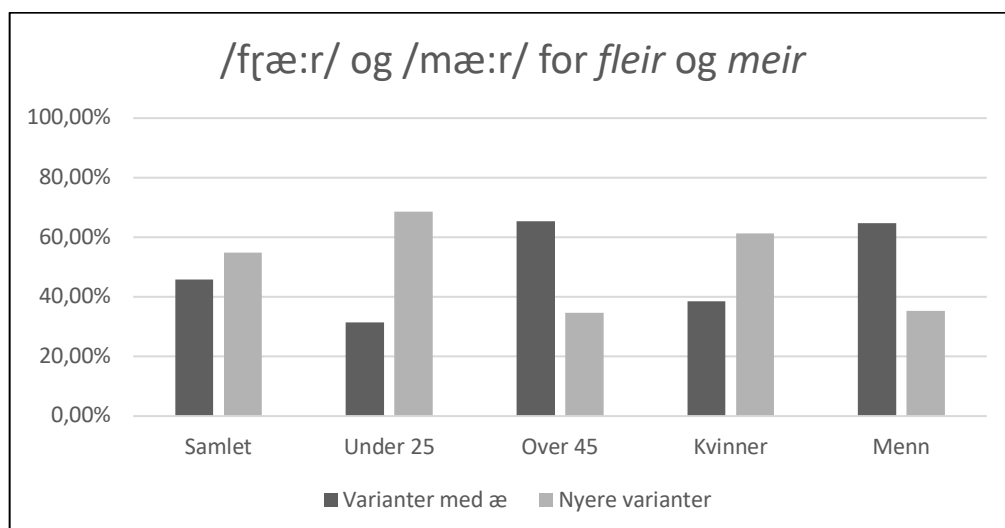

I mine undersøkelser er det ingen informanter som bruker fonemet dyp ø. Dette stemmer overens med Dalens funn om at yngre informanter brukte /æ/ i alle ord som tidligere hadde dyp ø allerede på 70-tallet (Dalen, 1970:150). Dataene fra mine informanter viser en videre utvikling i ord som tidligere hadde dyp ø. Kun 4% av disse ordene ble uttalt med /æ/ av informantene under 25 år. Isteden for /færk/, uttaler de yngre informantene ordet /fɔrk/. Ordet *før* uttales ikke som /fæ:r/, men /fø:r/. For informantene over 45 år er forholdet mellom varianter med /æ/ og nyere varianter halvt om halvt. I 50% av tilfellene brukes varianter med /æ/, og i den andre halvparten av tilfellene benyttes nyere former.

7.6 Formene /fɛ:r/ og /mæ:r/ for *fleir* og *meir*

Den gamle diftongen ei har holdt seg i Stjørdal, men ordene *fleir* og *meir* uttales tradisjonelt /fɛ:r/ og /mæ:r/. Nyere former av disse ordene er /me:r/ eller /meir/ og /fɛ:r/ eller /fɛir/. Under viser tabellen hvilke varianter som forekommer i materialet og diagrammet viser frekvensen for bruk av tradisjonelle og modererte former.

Tradisjonell variant	Ny variant
	/fɛir/, /fɛ:r/
/mæ:r/	/meir/, /me:r/

For gruppen under 25 år er frekvensen for bruk av formene /fɹæ:r/ og /mæ:r/ 31,4%, mens nyere former anvendes i 68,6% av tilfellene. For informantene over 45 år er bruk av tradisjonelle formene i 65,4% av tilfellene, mens nyere former forekommer i 34,6% av tilfellene. Det er også en kjønnsforskjell når det gjelder bruk av tradisjonelle former, hvor de mannlige informantene bruker de tradisjonelle formene oftest. Et interessant funn fra undersøkelsen er at det kun er formen /mæ:r/, og ikke /fɹæ:r/, som forekommer i datamaterialet, og hos de unge informantene finnes denne formen stort sett i formen /mæ:ɸom/.

7.7 Kommentarer til tallmaterialet

Før jeg går videre med å analysere resultatene fra undersøkelsen, ønsker jeg å komme med noen kommentarer til– og forbehold angående resultatene. Det første jeg ønsker å poengtere er at materialet er basert på et relativt lite utvalg informanter, og at prosentandelene i resultatdelen dermed blir mer avhengig av hver enkelt informant enn de ville blitt i en større undersøkelse. Prosentandelene blir påvirket av hvor mange ganger hver informant bruker ord innenfor kategoriene, siden dataene er basert på fri tale og ikke spørreskjema. Jeg ønsket allikevel å basere undersøkelsen på fri tale og ikke et spørreskjema, da jeg ville undersøke språk i bruk heller enn rapportert språkbruk. Aldersmessig er gruppene likt fordelt, men det er kun to menn, hvorav en i hvert alderssegment. Derfor er tallmaterialet for gruppen menn svakere enn for gruppen kvinner, hvor det er fire informanter. Jeg vil allikevel presisere at der hvor tallmaterialet er preget av sprik mellom informanter innenfor samme alders- eller kjønnskategori, så vil det inngå i drøftingen.

8. Hypotesetesting, analyse og drøfting

I det kommende vil jeg analysere resultatene i lys av problemstillingene og hypotesene som jeg presenterte i innledningen, hvor jeg tar dem for meg én og én. Det vil si at jeg først tar for meg hvilke tradisjonelle stjørdalsformer som «holder seg», altså har høy frekvens blant informantene, og hvilke som blir brukt i mindre grad. Deretter vil jeg undersøke resultatene basert på forskjellene mellom informantgruppene, med fokus på aldersforskjeller i bruk av varianter. Til sist vil jeg prøve å si noe om hvor de nye variantene som har fått innpass hos informantene kommer fra, og om det er en tydelig påvirkning fra regionscenteret Trondheim, eller om påvirkningen fra prestisjemålet i Oslo har like stor innflytelse.

8.1 Problemstilling og hypotese 1

I innledningen presenterte jeg tre problemstillinger med tilhørende hypoteser. Den første problemstillingen var: «Er stjørdalsdialekta under endring, og i så fall, hvilke former holder seg, og hvilke blir valgt bort?». I den tilhørende hypotesen antok jeg at særegne, tradisjonelle former ville forsvinne gradvis fra stjørdalsdialekta: «Stjørdalsdialekta er under endring, og tradisjonelle former som ikke samsvarer med former som finnes i Trondheim, forsvinner først». I det kommende skal jeg bruke resultatene til å svare på følgende spørsmål fra problemstillingen: hvilke tradisjonelle former bruker informantene i stor grad, og hvilke former viker for nyere varianter?

Hypotesen om at stjørdalsdialekta er under endring kan med høy sannsynlighet bekreftes basert på resultatene fra undersøkelsen. Det ene holdepunktet for dette er at informantene både bruker nyere former og varianter som finnes i det innsamlede materialet fra Målføresynopsisen. Altså er det variasjon i bruken av de ulike variantene. Det andre holdepunktet er at det er forskjell i frekvensen i bruk av tradisjonelle og nyere former mellom de eldre og yngre informantene, hvor de yngre bruker færre tradisjonelle former (Sandøy, 2008a:217). For å stille hypotese 1 opp mot resultatene vil jeg forholde meg til de samlede resultatene fra alle informantene, mens forskjellen mellom aldersgruppene vil bli tatt opp under analysen av problemstilling og hypotese 2. I dette delkapitlet omtaler jeg dermed gjennomsnittsfrekvensen for den samlede informantgruppen.

Når det gjelder hvilke tradisjonelle former som holder seg, så stikker jamvektsinfinitevene seg ut. Samlet bruker informantene denne type infinitever i 95,3% av de mulige tilfellene. Kun to

nyere former ble brukt under opptakene, nemlig variantene /væ:r/ og /komm/. I tillegg brukes tradisjonelle jamvektspartisipper i ca. 67% av mulige tilfeller. Også det tradisjonelle nektingsadverbet /icc/ brukes oftest, med en frekvens på 72%. For målmerket senkning er prosentandelen litt over 50% for den samlede informantgruppen, noe som viser at tradisjonelle former med /e/ brukes oftest, men bare så vidt. Dette kan tyde på at dette er et trekk som er på tilbakegang.

For de andre målmerkene jeg har undersøkt har tradisjonelle stjørdalsformer en samlet frekvens på under 50%. Formene /f̥t̥æ:r/ og /mæ:r/ viker i 54,1% av mulighetene for nyere former som /meir/, /me:r/ og /f̥t̥eir/, /f̥t̥e:r/. Som nevnt i delkapittel 7.6 ble ikke varianten /f̥t̥æ:r/ brukt under opptakene. Varianten /mæ:r/ forekommer ofte i det faste uttrykket /mæ:ʃom/, som bidrar til at varianten blir hyppigere brukt. Den tradisjonelle stjørdalsbøyninga av verbet *å ha*, altså /hi:/, brukes kun i 37,9% av mulighetene, det er altså flertall for nyere former som /ha:/ og /har/. De overnevnte målmerkene kan man anta at er underveis i en endringsprosess, i alle fall brukes de nyere variantene oftere enn de tradisjonelle blant informantene i denne undersøkelsen.

Det tydeligste funnet hva gjelder former som er på vikende front, er dyp ø. Som Dalen beskriver, brukes ikke lenger dette fonemet i nyere stjørdalsmål, og det har i stor grad sammenfalt med /æ/ (Dalen, 1970:150). Resultatene fra mine opptak viser at denne utviklingen har fortsatt. Varianter som tidligere hadde dyp ø, senere /æ/, blir blant mine informanter byttet ut med nyere former i 69% av tilfellene. Eksempler på dette er /foʔk/ for /fæʔk/ og /spø:r/ for /spæ:r/.

I problemstilling 1 spurte jeg om stjørdalsmålet var under endring. Basert på resultatene kan man anta at det pågår en språkendringsprosess i stjørdalsmålet, da flere varianter er i bruk for en variabel i et og samme område (Sandøy, 2008a:217). Hypotesen om at tradisjonelle former som ikke finnes i trondheimsmålet forsvinner først kan basert på resultatene hverken bekrefte eller avkreftes, da flere tradisjonelle former trolig er på tilbakegang, men ikke jamvektsinfinitivene. De målmerkene med full utjamning som jeg har undersøkt, altså jamvektsinfinitiv og jamvektspartisipper, er to av målmerkene som har høyest frekvens av tradisjonelle former. Disse er ikke vanlige former i Trondheim. Allikevel er andre tradisjonelle former mindre brukt, og tydeligst er dette for fonemet dyp ø og formene /f̥t̥æ:r/ og /mæ:r/. Disse målmerkene er begge eksempler på såkalte spesielle stjørdalsformer, altså

varianter som er spesielle for stjørdalsmålet innenfor det øst-trønderske målområdet. At disse ordene brukes i mindre grad, kan ha sin forklaring i at de er former som ikke finner støtte i det større øst-trønderske dialektområdet. Jamvektsord med full utjamning er derimot vanlige i området rundt Stjørdal, og trenger dermed ikke endre seg for å inngå i en eventuell øst-trøndersk regionaliseringsprosess.

8.2 Problemstilling og hypotese 2

Den andre problemstillingen og hypotesen lød som følger: «I hvilken grad bruker de yngre og eldre informantene fra Hegra tradisjonelle stjørdalsformer, og i hvilken grad bruker de nyere former?» og «De eldre informantene bruker flere tradisjonelle stjørdalsformer, mens de yngre i større grad bruker nyere former». Med den andre problemstillingen ønsket jeg å undersøke i hvor stor grad de yngre og eldre informantene brukte tradisjonelle stjørdalsformer. I den påfølgende hypotesen antok jeg basert på tidligere forskning på språkendring at de yngre informantene ville bruke flere nyere former enn de eldre.

For alle målmerkene som jeg har undersøkt, har de eldre informantene høyere frekvens av tradisjonelle former. Minst forskjell er det for nekting, hvor det tradisjonelle nektingsadverbet /icc/ blir brukt henholdsvis 73,4% og 70,4% av tilfellene blant den eldre og yngre informantgruppen. Også for tradisjonell jamvektsinfinitiv er det svært liten forskjell mellom gruppene, her er differansen 3,1%.

Når det gjelder de øvrige målmerkene, viser statistikken en klar aldersforskjell i bruken av tradisjonelle former og nyere former. Det blir dermed klart at gjennomsnittsfrekvensen for alle informantene, som ble omtalt i delkapittel 8.1, ikke viser hvor mye variasjon det er i bruken av tradisjonelle og nyere former blant informantene. Tradisjonell jamvektspartisipp brukes i 45% av tilfellene av den yngre gruppen, mens tallet er hele 89,4% hos de eldre informantene. For dette målmerket er altså differansen 44,4%. Det vil si at de eldre informantene for det aller meste benytter seg av tradisjonelle former med utjamning som /virri/ og /viʈi/, mens de yngre i like stor grad bruker partisippformer uten full utjamning, som /væt/, /vurri/ og /vuʈi/. Det er altså en generasjonsforskjell i bruken av tradisjonelle partisippformer blant informantene.

For målmerket senkning /i/ > /e/ er differansen mellom aldersgruppene 51%. Senkede former brukes henholdsvis 78,9% hos de eldre informantene og 27,9% hos de yngre. Slik Hårstad (2010) påpekte at senkning /i/ > /e/ kan sies å være på tilbakegang i trondheimsmålet, kan det se ut til at en lignende reverseringsprosess er i gang for stjørdalsmålet blant de yngre informantene. De nyere formene for dette målmerket har «fått tilbake» sin opprinnelige korte /i/, og slike former som forekom under opptakene var /sikker/ og /sitt/ (verb i presens) for /sekker/ og /sett/. Slike nyere former ble brukt i omtrent to tredjedeler av tilfellene hos yngre informanter.

Stjørdalsformene /fɛ:r/ og /mæ:r/ /mæ:r/ brukes også i større grad av de eldre informantene enn de yngre, med 65,4% mot 31,4%. Det er altså en differanse på 34%. Bruken av formen /mæ:r/ forekommer som omtalt oftest i det faste uttrykket /mæ:fom/ blant i de yngre informantene.

Den laveste forekomsten av tradisjonelle former finner vi for målmerkene dyp ø og presensformer av verbet å ha blant de yngre informantene. For begge disse målmerkene er frekvensen av tradisjonelle former under 10%, henholdsvis 4% og 7%. Disse målmerkene har også lavere frekvens av tradisjonelle former blant de eldre informantene, men de tradisjonelle formene brukes allikevel i vesentlig større grad blant de eldre enn de yngre. Blant de eldre informantene brukes den tradisjonelle presensbøyingen /hi:/ i 68,6% av mulighetene. Ellers brukes formene /ha:r/ og /ha:/. Blant ord som tidligere hadde dyp ø i stjørdalsmålet, bruker den eldre informantgruppen former med /æ/ i 50% av tilfellene. De bruker altså like ofte nyere varianter som /stø:r/ for /stæ:r/ og /fø:r/ og /fæ:r/. Særlig den lave forekomsten av tradisjonelle stjørdalsformer blant de yngre informantene vitner om en pågående språkendringsprosess.

I synkrone studier at språkendring må man allikevel spørre seg om aldersforskjeller i bruk av tradisjonelle former kan skyldes noe annet enn en pågående språkendringsprosess. Kan det være at de yngre informantene bruker nyere former i en periode, før de går tilbake til de tradisjonelle formene når de er blitt eldre? For å finne ut av om det har skjedd virkelig språkendring, eller om aldersforskjellene bare er normal aldersprogresjon, må man undersøke om de unge informantene fortsatt bruker de samme formene når de er blitt voksne (Skjekkeland, 2009:25). Age-grading er vanlig i ungdomsårene, men disse endringene i språkbruk vil legges bort når man blir voksen. De yngre informantene i min undersøkelse er

alle over 18 år. Om myndighetsalderen tilsvarer voksen alder i talemålsforskning er jeg usikker på, men en kan i alle fall si at informantene i undersøkelsen er unge voksne. Om generasjonsforskjellen opprettholdes i de kommende årene vil man med sikkerhet kunne si at den er et uttrykk for en pågående språkendringsprosess.

8.3 Problemstilling og hypotese 3

Med den tredje problemstillingen ønsket jeg å finne ut av hva som påvirker retningen på språkendringsprosessen. Mer spesifikt ønsket jeg å undersøke om former som brukes i Trondheim kan sies å ha fått fotfeste i Stjørdal. Problemstilling og hypotese tre var dermed: «Har varianter som finnes i moderne trondheimsmål spredt seg til Stjørdal?» og «Informantene bruker nyere former som først har etablert seg i Trondheim». I dette delkapitlet vil jeg sammenligne de tradisjonelle og nyere formene for hvert målmerke for å prøve å si noe om utviklingen.

De nyere infinitivformene som ble brukt var /komm/ og /væ:r/. Dette er former som er kjent for å brukes i Trondheim, og de karakteriseres som apokoperte bokmålsformer eller en tilnærming til fintrøndersk (Hårstad, 2010:201). Det vil si at bokmålsformene *være* og *komme* har blitt tatt opp i trondheimsmålet, og deretter tilpasset det lokale bøyingsmønsteret, hvor jamvektsformer har blitt sjeldnere. Ved denne utviklingen fungerer ikke ordene *vere* og *kome* som jamvektsord lengre, men følger i Trondheim bøyingsmønsteret til gamle overvektsord. Når disse apokoperte formene brukes av språkbrukere fra Stjørdal, er det med sterk sannsynlighet et lån fra trondheimsmålet om man følger sprangmodellen.

Det tradisjonelle partisippet /virri/ har også et lånord som nyere variant, nemlig bokmålsformen /væt/. Dette er et eksempel på at verb som i utgangspunktet er sterkt blir bøyd etter svakt mønster, og det er en form som er utbredt i Trondheim. Hårstad omtaler disse enstavede formene som mer moderne enn de opprinnelige tostavede (Hårstad, 2010:146). Når ordet /væt/ blir tatt opp i stjørdalsmålet uten videre modifiseringer, kan man da vite om det er bokmålspåvirkning eller et lån fra trondheimsmålet? Det samme gjelder formen /vokst/ for /viksi/ (Målføresynopsis, paragraf 52). Dette er former som er vanlig på det sentrale Østlandet, og som muntlig brukes hyppig i media. Når en variant har sterk støtte fra flere hold, er det ikke like godt å si akkurat hva som gjør at den får fotfeste i et nytt område. Jeg vil allikevel tro at sprangmodellen er gjeldende her, når man ser på frekvensen for bruk av de

ulike variantene. Varianten /væt/ har etablert seg sterkt i Trondheim, mens tradisjonelle former er desidert mest brukt i Stjørdal. I 2010 brukte 79,32% av Hårstads informanter fra sentrale Trondheim denne formen (Hårstad, 2010:158). I min undersøkelse brukte informantene 66,7% tradisjonelle former for partisipp.

De andre nyere partisippformene som ble brukt i undersøkelsen var /vurri/, /vuʦi/ og /kumme/. Disse formene har ikke lenger full utjamning, og ingen av dem har lengre rotvokalen /i/. Dette må ha skjedd på et tidligere tidspunkt for varianten /kummi/ enn de to andre variantene (Målføresynopsis, paragraf 49). Det kan se ut som om dette er varianter som har nærmet seg de vest-trønderske formene med tiljamning, og med /u/ som rotvokal. Trondheimsdialekta tilhører dette målføret, og der er det formen /kumme/ som brukes (Målføresynopsis, paragraf 49). De nyere variantene /vurri/, /vuʦi/ kan sees som blandingsformer mellom øst- og vest-trøndersk, med vest-trøndersk rotvokal og øst-trøndersk endevokal. De tradisjonelle trondheimsformene for disse ordene er /vurre/ og /vuʦe/ (Hårstad, 2010:146; Målføresynopsis, paragraf 48). For disse nyere variantene er det derfor ikke snakk om lån fra Trondheim, og det er heller ikke sikkert om påvirkningen kommer fra Trondheim eller det vest-trønderske målområdet generelt.

Den nyere nektingsvarianten /ikke/ brukes i ca. 1/3 av tilfellene blant mine informanter. Denne formen er det ikke noe mysterium hvor kommer fra, dette er en bokmålsform. Bokmålsformen /ikke/ brukes hyppig i Trondheim, sammen med den tradisjonelle formen /icc/ (Hårstad, 2010: 209). Det er altså variasjon i bruken av nektingsadverbene både i Stjørdal og Trondheim. Hvis prinsippene for sprangmodellen er gjeldende her, vil formen ha spredt seg fra Oslo til Trondheim, og så til Stjørdal.

For verbet *å ha* i presens er de nyere formene fra materialet /ha:/ og /ha:r/. I Målføresynopsisen er både Hegra og Stjørdal ført opp med /hi:/ i presens. For flere andre områder i Innherad er det notert ned /ha:/ og /ha:r/, blant annet i Frosta, Åsen og Skogn (Målføresynopsis, paragraf 57). Dette viser at de nyere formene som forekom i denne undersøkelsen er former som har vært til stede i de omkringliggende målførene i lengre tid. Da er det ikke åpenbart at påvirkningen kommer fra Trondheim, selv om også formen /ha:r/ brukes der. Stjørdalsmålet kan dermed finne støtte for disse nye formene i flere omkringliggende områder.

Det neste målmerket jeg skal ta for meg er senkning /i/ > /e/. Som nevnt i delkapittel 6.2.3 kan denne historiske prosessen sies å være reversert hos yngre i Trondheim (Hårstad, 2010:187). Hos mine informanter er senkning /i/ > /e/ realisert i 51,8% av tilfellene, og også her er forekomsten lavere hos de yngre informantene. Om en ikke kan si at den historiske prosessen er reversert i Stjørdal, så ser det ut som om denne variabelen er på tilbakegang også her. Det er nærliggende å si at påvirkning fra Trondheim kan være en faktor i denne utviklingen, da former med opphavelig /i/ som rotvokal i så stor grad benyttes i bymålet. Varianter med /i/ støttes imidlertid også av skriftspråksnormen og sentral østlandsdialekt.

Fonemet dyp *ø* var ikke til stede i mine opptak, og som tidligere nevnt er dette et fonem som har vært på tilbakegang i Stjørdal over lengre tid, og som i stor grad har sammenfalt med /æ/ (Dalen, 1970:150). Former med /æ/ har blitt betraktet som tradisjonelle i mitt materiale, og de nyere formene virker til å være innlånte varianter med annen rotvokal. For varianten /fæɾk/ er den nyere formen /foɾk/, og den tradisjonelle varianten /fæ:r/ er den nyere varianten /fø:r/. Dette samsvarer med varianter som brukes i Trondheim (Målføresynopsis, paragraf 38). Også de andre nye formene for dette målmerket følger et mønster hvor en ny variant enten lånes inn, eller hvor /æ/-en byttes ut med vokaler som brukes i tilsvarende ord i mer standardnære former. Varianten /spø:r/ er ikke et direkte innlån fra Trondheim, da den har lang vokal, i motsetning til varianten /spørr/ som brukes i Trondheim (Målføresynopsis, paragraf 56). Dette målmerket var ikke oppført for Trondheim i Målføresynopsisen, men det er formen som er notert for Tiller, som i dag tilhører Trondheim. Det er også den formen jeg som trondhjemmer hører at blir brukt i byen.

De tradisjonelle stjørdalsformene /fɾæ:r/ og /mæ:r/ har to kategorier av nyere former. Den ene er former med diftong lik de opprinnelige formene, altså /fɾeir/ og /meir/. Den andre er de monoftongerte variantene /fɾe:r/ og /me:r/. Både Stjørdal og Trondheim er målfører som i høy grad har beholdt den opprinnelige /ei/-diftongen, men Stjørdal har altså et unntak for disse formene (Dalen, 1970:155). Variantene med monoftong samsvarer med bokmålsformene, men også her er spørsmålet om variantene først har fått fotfeste i Trondheim. Slike bokmålsformer er ikke uvanlige i den såkalte fintrøndersken.

8.4 Drøfting av kilden til påvirkning

De aller fleste av de nyere variantene i stjørdalsmålet er altså former som er etablert i trondheimsmålet, men som ikke er typisk trønderske former. Eksempler på dette er verbbygningene /væ:r/ og /væt/, hvor førstnevnte variant kan karakteriseres som en modifisert bokmålsform, og det andre et rent lånord. Å stadfeste om en slik språkending er resultat av direkte påvirkning fra skriftspråksnormen, sentral østlandsdialekt eller regionshovedstaden Trondheim, er ikke lett. Som nevnt i delkapittel 3.2 kan norske språkforskere deles i to hovedleirer i dette spørsmålet: vertikalister og horisontalister (Akselberg, 2006). Norske talemålsforskere vektlegger altså påvirkning fra bokmålsnær østlandsdialekt, regionshovedstaden og lokale sentra ulikt. Mæhlum mener at når nye, standardiserte varianter som samsvarer med dem som brukes i Trondheim sprer seg til områdene rundt, så kan påvirkningen komme direkte fra bokmålsnær østnorsk:

Når en opprinnelig jamvektsinfinitiv går over fra å ha to stavelser med utjamning eller tiljamning til å få apokopert énstavelserform, fører denne overgangen svært ofte til at også rotvokalismen i ordet endres, og at den nærmer seg eller blir sammenfallende med standardformer (som ved vårrå til vær). En rekke opprinnelige jamvektsformer, som f.eks. inntrønderske varianter av typen *vårrå*, *våttå*, *låsså*, framstår utvilsomt i mange sammenhenger som svært avstikkende. En kan derfor hevde at overgangen fra former som *låsså* og *våttå* til *læs* og *vit* har et aspekt av standardisering ved seg - til tross for at resultatet blir regionalt og ikke supraregionalt i betydningen standardisert. (Mæhlum, 2002:71)

Vi kan ifølge Mæhlum altså ikke «(...) se bort ifra at disse impulsene fra toppen av prestisjehierarkiet også kan ha gått "strake vegen", uten å ha tatt veien om Trondheim» (Mæhlum, 2002:70-71). Sandøy er derimot uenig i Mæhlum i dette premisset, og mener at apokoperte former som /væ:r/ ikke er påvirket av standardtalemålet (Sandøy, 2008b:238). I mitt datamateriale finnes noen apokoperte verbformer som er vanlige i Trondheim, men i liten grad. Det er de tradisjonelle bøyningsformene som dominerer.

Det er altså usikkerhet blant norske språkforskere om betydningen av innflytelse fra sentral østlandsdialekt: «Kor stor den søraustnorske talemålspåverknaden er utanfor Austlandet, er derimot nokså uvisst» (Akselberg, 2006:148). Sandøy mener språkstruktur er viktig for hvilke former som sprer seg hvor, og for Trøndelag viser han til at målføret har enstavede

presensformer, og ikke innfører presensformer som /komm/ og /so:v/ (Sandøy, 2008:239). Hårstads undersøkelse viser derimot at den tostavede formen /kommer/ er i bruk blant 6,71% av informantene som bor i utkantstrøk i Trondheim (Hårstad, 2010:161). Dette er altså ikke veldig utbredt fenomen, men det viser et unntak som helt tydelig er en påvirkning fra bokmål eller sentral østlandsdialekt.

Det er derimot vanskelig å se påvirkning fra et eventuelt standardtalemål i utviklingen fra stjørdalsformen /mæ:r/ til /meir/, som er en form med støtte i nynorsk og omkringliggende mål. Det samme gjelder den nye formen /ha:/ for /har/, som er en etablert form i områdene rundt Stjørdal. Partisippformene /vurri/ og vuŕi/ er også eksempler på nyere former som må ha et annet opphav enn bokmålsnær østlandsk. Disse formene har fått samme rotvokal som partisippformer i vest-trøndersk, inkludert de tradisjonelle partisippformene i folkemålet i Trondheim (Hårstad, 2010:158).

Jeg vil presisere at nesten alle de nye formene som ble brukt av informantene er etablerte former i Trondheim, enten de er lånord eller tilpassede bokmålsformer. Noen former er typiske for Trondheim, mens andre også brukes i sentral østlandsdialekt. Der det er sammenligningsgrunnlag, finner Hårstad (2010) høyere frekvens i bruk av disse formene enn jeg gjorde i mitt innsamlede materiale. Dette samsvarer med sprangmodellen ved at «(...)innovasjonar lettast vinn fram i folketette strøk» og «(...)sentrumssamfunn har betre vilkår for å ta imot nye drag» (Sandøy, 2008b:223). Hvis de nyere formene i tiden som kommer blir mer vanlige i Stjørdal, vil jeg mene at det kan være et tegn på at Trondheim er et par steg foran Stjørdal i utviklingen i en eventuell regionalisering. Den betydelige kontakten mellom Trondheim og Stjørdal kan tilsi at stjørdalsmålet tar etter trondheimsmålet, i samsvar med sprangmodellen.

Når det er formlikskap mellom nyere varianter som finnes både i Trondheim og på det sentrale Østlandet, kan det være vanskelig å konkludere akkurat hvor de nye variantene kommer fra. Mæhlum (2002) påpeker at horisontale og vertikale påvirkningsprosesser foregår samtidig, i det som hun kaller «et flerdimensjonalt rom» (Mæhlum, 2002:70). Dette synet har også Akselberg, som skriver at både «Horisontale og vertikale divergeringsprosesser er viktige i norsk talemålsutvikling» (Akselberg, 2006:149). Dermed er det kanskje ikke bare en av delene, altså påvirkning fra Oslos prestisjemål *eller* Trondheim bymål, som styrer

talemålsendringene i Stjørdal. I flere tilfeller finner de nye formene støtte begge steder, mens andre har et mer tydelig opphav.

For å avgjøre nyere formers opphav ved formlikskap mener Johnsen (2015) det er viktig å ta utgangspunkt i hvilke talemål som har høy prestisje i området, og da må man ta utgangspunkt i hva språkbrukerne gjør: «Dersom dei tek nye måldrag frå eit visst talemål og elles tilpassar seg dette talemålet, då kan ein slutta at dette talemålet må ha ein viss prestisje for målførebrukarane» (Johnsen, 2015:146). I denne undersøkelsen er de aller fleste nyere formene tilsvarende dem som brukes i Trondheim, så trondheimsmålet virker å ha høy prestisje. Johnsen (2015:147) legger også vekt på enkelhetsprinsippet, som går ut på at der det finnes to like gode forklaringsmodeller, så velger man den enkleste. I dette tilfellet vil det tilsi at der det finnes formlikskap mellom varianter som brukes i Trondheim og Oslo, så vil stjørdalsmålet mest sannsynlig være påvirket av trondheimsmålet.

8.4 Andre interessante funn

I tillegg til svarene på problemstillingene og hypotesene har jeg gjort noen interessante funn i datamaterialet som jeg ønsker å kommentere. Det første dreier seg om kjønnsforskjeller i bruk av tradisjonelle og nyere former. Tidligere talemålsundersøkelser som har studert kjønnsaspektet har gitt ulike funn hva gjelder kjønnes bruk av tradisjonelle versus nyere varianter. Menn har tradisjonelt brukt flere dialektformer enn kvinnene, som i større grad bruker standardiserte former (Papazian & Helleland, 2016:33). Det har også blitt pekt på at det er vel så mye forskjell innad kjønnene som mellom kjønnene, og at kjønn ikke lengre spiller samme rolle for språk i et moderne samfunn (Skjekkeland, 2009: 29). I min studie er det i alle fall klart at for alle målmerkene jeg har undersøkt, så er det høyere frekvens av tradisjonelle former enn kvinnene. Jeg vil her trekke fram tre målmerker med en klar kjønnsforskjell. For målmerket tradisjonell jamvektspartisipp bruker kvinnene 52% tradisjonelle former, mot mennenes 85,7%. Mennene har senkning /i/ > /e/ i 78,1% av tilfellene, mens kvinnene kun bruker former med /e/ i 34,7% av dem. Mens kvinner bruker formen /hi:/ 25,1% av mulige ganger, er det tilsvarende tallet for mennene 57,6%. Det er så klart en svakhet at det kun er to menn representert i undersøkelsen, og jeg vil derfor ikke være for bastant her. Allikevel bruker den yngre mannen flere tradisjonelle former enn de yngre kvinnene, og den eldre mannen flere tradisjonelle former enn de eldre kvinnene.

Jeg vil også kort nevne et målmerke som jeg ikke har hatt som hovedfokus for denne undersøkelsen, nemlig sirkumfleks tonelag eller totoppet staving. Dette målmerket er i litteraturen karakterisert som på tilbakegang, ved at yngre i Stjørdal i 1970 sjeldent tar dette tonelaget i bruk (Dalen, 1970:150). Ved at tonelaget var på vei ut i stjørdalsmålet i 1970 kunne man kanskje ikke forvente at dette trekket var til stede i dag, 50 år senere. To av de eldre informantene hadde derimot enkelte tilfeller av totoppede stavinger, og det forekommer da i noen enstavede ord med /ø/, som ordene *hør* og *kjør*.

9. Konklusjon

I min masteroppgave har jeg gjennomført en talemålsundersøkelse med seks informanter fra området Hegra i Stjørdal. Formålet med undersøkelsen var å finne ut om eventuelle aldersforskjeller mellom informantgruppene kunne vitne om en pågående talemålsendring, og om regionshovedstaden Trondheim har tydelig innflytelse på stjørdalsmålet. Jeg formulerte tre problemstillinger som utgangspunkt for undersøkelsen:

1. Er stjørdalsdialekta under endring, og i så fall, hvilke former holder seg, og hvilke blir valgt bort?
2. I hvilken grad bruker de yngre og eldre informantene fra Hegra tradisjonelle stjørdalsformer, og i hvilken grad bruker de nyere former?
3. Har varianter som finnes i moderne trondheimsmål spredt seg til Stjørdal?

Basert på resultatene i undersøkelsen kan det se ut som det er en pågående talemålsendring i stjørdalsmålet. De tradisjonelle jamvektsinfiniteivene med full utjamning har høy frekvens hos alle informantene, men for de fleste andre målmerkene er det aldersforskjell i realisering av de tradisjonelle formene. De yngre informantene bruker klart færre av de tradisjonelle formene for flere målmerker, og de bruker mer og flere nyere former. En slik generasjonsforskjell er ikke uvanlig i bygdemål, og kan være en pekepinn på at det foregår en språkendringsprosess (Papazian & Helleland, 2016:32; Hårstad et al., 2017:106). Varianter med /æ/ for dyp ø brukes for eksempel i halvparten av de mulige tilfellene blant de eldre informantene, og kun 4% blant informantene under 25 år. Det kan dermed se ut som dette er en stjørdalsvariant som er på vei ut av talemålet, med lav frekvens hos både eldre og yngre informanter.

Hva gjelder den siste problemstillingen, så er ikke svaret like enkelt som det kan se ut. De aller fleste av de nyere formene som forekom i materialet, er etablerte former i Trondheim. Flere av disse er typiske for bymålet i Trondheim, og er ikke formlike med varianter som brukes på det sentrale Østlandet. Formen /bʀɪŋk/ (infinitiv) har for eksempel kort /i/ og ikke /e/, men bøyes etter trøndersk mønster med apokope. Infinitivene /væ:r/ og /komm/ er også slike typiske trondheimsformer. Jeg vil dermed anta at disse formene er innlånt fra Trondheim, som et «sprang mellom sentrum». Alternativet er at samme språkendringsprosess har skjedd i Trondheim og Stjørdal, men på forskjellig tidspunkt, da de nyere formene ofte er vesentlig mer frekvente i Trondheim, og har vært til stede lenge. Følger man enkelhetsprinsippet er dette en mindre sannsynlig årsak.

Noen av de nyere formene, som varianter uten senkning /i/ > /e/, og partisippet /væt/, er også former som finnes i skriftspråket bokmål og i talemålet i og rundt Oslo. Å avgjøre om innflytelsen har gått via Trondheim, eller om stjørdalsmålet er påvirket direkte fra sentral østlandsdialekt, kan derfor være vanskelig, og man kan heller ikke utelukke at begge de potensielle kildene har betydning. Det er allikevel noen aspekter som tilsier at Trondheim er hovedkilden til innflytelse på stjørdalsmålet. Siden de aller fleste nyere formene i stjørdalsmålet samsvarer med former som er etablerte i Trondheim, synes påvirkning fra trondheimsmålet å være mest sannsynlig, også der det er formlighet mellom varianter fra flere potensielle påvirkningskilder. At formene opptrer i Stjørdal, slik vi kjenner dem fra Trondheim, er altså mest sannsynlig et resultat av regionalisering.

I innledningen presenterte jeg min interesse for å finne ut om en lignende språkendringsprosess kan sies å foregå rundt Trondheimsfjorden som det har gjort rundt Oslofjorden. Med utgangspunkt i data informantene fra Hegra i Stjørdal kan det se ut som Trondheim bymål har den viktigste innflytelsen på stjørdalsmålet. Når det gjelder resultatet av språkendringen, viser både teoriene for vertikal og horisontal påvirkning at resultatet av endringsprosessen vil bli et mer homogenisert talemål, og kanskje vil Trøndelag i fremtiden ha et regionaltalemål, slik det har skjedd på det sentrale Østlandet.

Litteraturliste

Akselberg, G. (2006). Horisontalistar versus vertikalistar. Om ulike tolkingar av talespråklege endringsprosessar i Noreg. *Målbryting* 8, 133–150. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.

Akselberg, G & Mæhlum, B. (2008). Sosiolingvistisk metode. I Akselberg, G., Mæhlum, B., Røynealand, U. & Sandøy, H. (red.), *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*, (2.utg., s.73- 87). Oslo: Cappelen Akademisk.

Askheim, S. (2019). Hegra. Store norske leksikon. Hentet fra: <https://snl.no/Hegra>

Askeheim, S., Thorsnæs, G., Stokkan, J., Fløan, E., Haugen, M. O. & Rosvold, K.A. (2019). Stjørdal. Store norske leksikon. Hentet fra: <https://snl.no/Stj%C3%B8rdal>

Buchstaller, I. & Khattab, G. (2013). Population samples. I Podesva, R. J., & Sharma, D. (red.), *Research methods in linguistics*. Cambridge University Press.

Chambers, J.K. & Trudgill, P. (1998). *Dialectology* (2.utg.). Cambridge University Press.

Dalen, A. (1970). Målføret. I Leirfall, J (red.), *Stjørdalsboka: Liv og lagnad i Stjørdalsbygdene* (Bind 1, s. 148-166). Steinskjer: Stjørdal og Meråker kommuner.

Dalen, A. (1972). Trøndermåla. I Dalen, A. & Stemshaug, O. (red.), *Trøndermål: Språkarv og språkforhold i Trøndelag og på Nordmøre* (s. 9-41). Oslo: Det Norske Samlaget.

Dalen, A. (1990). Dei trønderske dialektane. I Jahr, E. H. (red.), *Den store dialektboka* (s. 119-139). Oslo: Novus.

Eckert, P. (2012). Three Waves of Variation Study: The Emergence of Meaning in the Study of Sociolinguistic Variation. *Annual Review of Anthropology* 4, s. 87–100.

Hårstad, S. (2010). *Unge språkbrukere i gammel by. En sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Trondheim*. (Doktoravhandling). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

Johnsen, S. S. (2015). Språkendringar langs Oslofjorden. I Sandøy, H (red.) *Talemål etter 1800: Norsk i jamføring med andre nordiske språk* (s.125-158) Oslo: Novus.

Johnsen, S. S. (2019). Grunnleggjande spørsmål om språkendring og norsk språkhistorie. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 37(1), 77–138.

Mæhlum, B. (2002). Hvor går vi – og hvorfor? Et forsøk på å trekke noen store linjer i utviklingen av norsk talemål. *Målbryting* 6, 67-92.

Mæhlum, B. (2007) *Konfrontasjoner. Når språk møtes*. Oslo: Novus.

Mæhlum, B. & Røyneland, U. (2011). “Lasternes Hule” eller “Civilisationens Arnested”? Byens posisjon i norsk talemålsforskning. I Jørgensen, J. G. og Vikør, L.S. (red.). I *Nordiskfaget* (s. 69-95). Oslo: Novus.

Målføresynopsisen. Hentet fra

<http://usd.uib.no/perl/search/search.cgi?appid=145&tabid=2165>

Papazian, E. (1999). Dialektdød i Numedal? Om språkutviklinga i Nore og Uvdal. I: Turid Kleiva o.fl. (red.), *Austlandsmål i endring. Dialektar, nynorsk og språkhaldningar på indre Austlandet*, 49–61. Oslo: Samlaget.

Papazian, E. & Helleland, B. (2016). *Norsk talemål. Lokal og sosial variasjon*. Cappelen Damm Akademisk.

Quist, P. (2012). *Stilistisk praksis. Unge og sprog i den senmoderne storby*. København: Museum Tusulanums.

Reitan, J. (1932). Problemer i trøndsk dialektforskning. I Beito, O.T. & Hoff, I. (red.), *Frå norsk målføregransking: Utvalde utgreiingar* (1973, s. 23-38). Oslo: Universitetsforlaget.

Røyneland, U. (2008). Språk og dialekt. I Akselberg, G., Mæhlum, B., Røyneland, U. & Sandøy, H. (red), *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk* (2.utg., s.15-34). Oslo: Cappelen Akademisk.

Røyneland, U. (2009). Dialects in Norway: catching up with the rest of Europe? *International Journal of the Sociology of Language* (196/197), 7-30.

Sandøy, H. (2008a). Språkendring. I Akselberg, G., Mæhlum, B., Røyneland, U. & Sandøy, H. (red), *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk* (2.utg., s. 195-219). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag,

Sandøy, H. (2008b). Kontakt og spreining. I Akselberg, G., Mæhlum, B., Røyneland, U. & Sandøy, H. (red), *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk* (2.utg, s.221-240). Oslo: Cappelen Akademisk.

Sandøy, H. (2013). Perspektiv på norsk talemålsforskning siste 100 åra. I Elmevik, L. Og Jahr, E. H (red.), *Talemålsforskning i Norden dei siste 100 åra*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, (s. 79 – 108).

Schilling, N. (2013). Surveys and interviews. I Podesva, R. J., og Sharma, D. (red.), *Research methods in linguistics*. Cambridge University Press.

Skjekkeland, M. (1997). *Dei norske dialektane. Tradisjonelle særdrag i jamføring med skriftmåla*. Kristiansand: Høyskoleforlaget

Skjekkeland, M. (2009). *Språk og samfunn i endring. Ein studie av tilhøvet mellom lokal identitet og talemålsutvikling*. Oslo: Novus forlag.

Statistisk sentralbyrå. (2019). Stjørdal. Hentet fra <https://www.ssb.no/kommunefakta/stjordal>

Stjernholm, K. & Ims, I.I. (2014). Om bruk av Oslo-testen for å undersøke oslomålet. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 32(1), 100-129.

Storm, J. (1884). *Kortere Ordliste med Forklaring af Lydskriften*. Oslo: Grøndahl & Søn.

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder*. (5. utg). Fagbokforlaget.

Thoengen, V. (1999). Kvar går målet i Hallingdal? I Turid Kleiva o.fl. (Red.), *Austlandsmål i endring. Dialektar, nynorsk og språkhaldningar på indre Austlandet*, 62–73. Oslo: Samlaget.

Torp, A. (1999). Bygdemål og sentrumsmål i Ringebu. I Turid Kleiva o.fl. (Red.),

Trondheim havn. (u.å). Stjørdal. Hentet fra: <https://trondheimhavn.no/havn/stjordal/>

Venås, K. (1991). *Mål og miljø* (3. utg.). Oslo: Novus forlag.

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

Intervjuguide til sociolingvistisk intervju

- Hva gjorde du i sommer?
- Har du noen juletradisjoner som er viktige for deg?
- Kan du fortelle om et godt barndomsminne?
- Syns du dialekten i Hegra har endret seg, enten fra du var liten eller ved å høre på eldre folk?
- Hvilke endringer har du eventuelt lagt merke til?

Vedlegg 2: Samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet *”Talemålsendring i Hegra”?*

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å foreta en talemålsundersøkelse fra ditt lokalmiljø. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Prosjektet du blir spurt om å delta i er min masteroppgave ved Institutt for lingvistik og nordisk språk ved UiO. Prosjektets formål er å undersøke talemålet i Hegra, og om dette er under endring. Masterprosjektet vil foregå fra januar til juni 2019, og ha et omfang på 40-50 sider.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Institutt for lingvistiske og nordiske studier ved UiO er ansvarlig for prosjektet, ved professor Sverre S. Johnsen, og meg, Solveig Lobben.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får spørsmål om å delta i prosjektet fordi du er innbygger i Hegra, og dermed snakker den lokale dialekten.

Hva innebærer det for deg å delta?

Metoden jeg vil benytte er todelt. I del 1 vil jeg observere mens to av deltakerne snakker sammen basert på en oppgave gitt av meg. I del 2 vil jeg stille noen oppfølgende spørsmål til observasjonen.

- Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du svarer på en oppgave som du blir gitt av meg, sammen med en annen deltaker.
- I etterkant vil du bli bedt om å svare på noen oppfølgende spørsmål i et intervju. Dette vil til sammen ta ca. 30 minutter.
- Samtalene vil bli tatt opp med opptaksutstyr og anvendt i min masteroppgave, hvor fokuset ligger på talemålet.

Hvis du har et barn som deltar i studien kan du be om å få se oppgaven og intervjuguiden på forhånd.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Masterstudent Solveig Lobben og veileder ved UiO Sverre Stausland Johnsen vil ha tilgang til opplysningene som er samlet inn i prosjektperioden
- Navnet og kontaktopplysningene dine vil bli anonymisert og erstattet med kodenavn
- De innsamlede dataene vil bli lagret på en ekstern harddisk som er passordbeskyttet

Du vil ikke direkte kunne bli identifisert i etterkant av publikasjonen. Informasjon som vil komme frem er aldersgruppe, kjønn og området du er bosatt i (Hegra).

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 1.juni 2019. Opplysningene vi har samlet inn om deg vil anonymiseres etter prosjektslutt, og lydopptakene blir slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra UiO har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- UiO ved Solveig Lobben (solveiglobben@hotmail.com) og Sverre S. Johnsen (stausland.johnsen@gmail.com)
- Vårt personvernombud: Roger Markgraf-Bye, personvernombud@uio.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig
(Veileder)

Solveig Lobben
(Masterstudent)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Talemålsendring i Hegra*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i observasjon
- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. *[oppgi tidspunkt]*

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Tabell for alle informantene

Målmerke	Fordeling av tradisjonelle og nyere former
Jamvektsinfinitiv	41/43 (95,3%)
Jamvektspartisipp	26/39 (66,7%)
Tradisjonell presensbøying av <i>å ha</i>	51/138 (36,9%)
Former med /æ/ for dyp ø	19/61 (31,1%)
Formene /fɾæ:r/ og /mæ:r/	28/61 (45,9%)
Tradisjonelt nektingsadverb	141/196 (71,9%)
Senkning <i>i > e</i>	42/81 (51,8%)

Vedlegg 4: Tabell for informanter under 25 år

Målmerke	Fordeling av tradisjonelle og nyere former
Jamvektsinfinitiv	14/15 (93,3%)
Jamvektspartisipp	9/20 (45%)
Tradisjonell presensbøying av <i>å ha</i>	5/71 (7%)
Former med /æ/ for dyp ø	1/25 (4%)
Formene /fɾæ:r/ og /mæ:r/	11/35 (31,4%)
Tradisjonelt nektingsadverb	69/98 (70,4%)
Senkning <i>i > e</i>	12/34 (27,9%)

Vedlegg 5: Tabell for informanter over 45 år

Målmerke	Fordeling av tradisjonelle og nyere former
Jamvektsinfinitiv	27/28 (96,4%)
Jamvektspartisipp	17/19 (89,4%)
Tradisjonell presensbøying av <i>å ha</i>	46/67 (68,6%)
Former med /æ/ for dyp ø	18/36 (50%)
Formene /fɾæ:r/ og /mæ:r/	17/26 (65,4%)
Tradisjonelt nektingsadverb	72/98 (73,4%)
Senkning <i>i > e</i>	30/38 (78,9%)

Vedlegg 6: Tabell for kvinnelige informanter

Målmerke	Fordeling av tradisjonelle og nyere former
Jamvektsinfinitiv	29/31 (93,5%)
Jamvektspartisipp	13/25 (52%)
Tradisjonell presensbøying av <i>å ha</i>	17/79 (21,5%)
Former med /æ/ for dyp ø	10/44 (22,7%)
Formene /fɾæ:r/ og /mæ:r/	17/44 (38,6%)
Tradisjonelt nektingsadverb	86/121 (71%)
Senkning <i>i > e</i>	17/49 (34,7%)

Vedlegg 7: Tabell for mannlige informanter

Målmerke	Fordeling av tradisjonelle og nyere former
Jamvektsinfinitiv	12/12 (100%)
Jamvektspartisipp	12/14 (85,7%)
Tradisjonell presensbøying av <i>å ha</i>	34/59 (57,6%)
Former med /æ/ for dyp ø	9/17 (53%)
Formene /fɾæ:r/ og /mæ:r/	11/17 (64,7%)
Tradisjonelt nektingsadverb	55/75 (73,3%)
Senkning <i>i > e</i>	25/32 (78,1%)

Vedlegg 8: Tabell for mann over 45 år

Målmerke	Fordeling av tradisjonelle og nyere former
Jamvektsinfinitiv	5/5 (100%)
Jamvektspartisipp	7/8 (87,5%)
Tradisjonell presensbøying av <i>å ha</i>	31/38 (81,6%)
Former med /æ/ for dyp ø	9/13 (69,2 %)
Formene /fɾæ:r/ og /mæ:r/	0/1 (0%)
Tradisjonelt nektingsadverb	30/41 (73,2%)
Senkning <i>i > e</i>	20/22 (90,9%)

Vedlegg 9: Tabell for mann under 25 år

Målmerke	Fordeling av tradisjonelle og nyere former
Jamvektsinfinitiv	7/7 (100%)
Jamvektspartisipp	5/6 (83%)
Tradisjonell presensbøying av <i>å ha</i>	3/21 (14%)
Former med /æ/ for dyp ø	0/4 (0%)
Formene /fɹæ:r/ og /mæ:r/	11/16 (68,7%)
Tradisjonelt nektingsadverb	25/34 (73,5)
Senkning <i>i > e</i>	5/10 (50%)

Vedlegg 10: Tabell for kvinne 1 over 45 år

Målmerke	Fordeling av tradisjonelle og nyere former
Jamvektsinfinitiv	12/13 (92,3%)
Jamvektspartisipp	4/4 (100%)
Tradisjonell presensbøying av <i>å ha</i>	6/12 (50%)
Former med /æ/ for dyp ø	4/15 (26,67%)
Formene /fɹæ:r/ og /mæ:r/	1/9 (11%)
Tradisjonelt nektingsadverb	26/31 (83,9%)
Senkning <i>i > e</i>	5/8 (62,5%)

Vedlegg 11: Tabell for kvinne 2 over 45 år

Målmerke	Fordeling av tradisjonelle og nyere former
Jamvektsinfinitiv	10/10 (100%)
Jamvektspartisipp	6/7 (85,7%)
Tradisjonell presensbøying av <i>å ha</i>	9/17 (52,9%)
Former med /æ/ for dyp ø	5/8 (62,5%)
Formene /fɹæ:r/ og /mæ:r/	16/16 (100%)
Tradisjonelt nektingsadverb	16/26 (61,5%)
Senkning <i>i > e</i>	5/8 (62,5%)

Vedlegg 12: Tabell for kvinne 1 under 25 år

Målmerke	Fordeling av tradisjonelle og nyere former
Jamvektsinfinitiv	3/4 (75%)
Jamvektspartisipp	0/12 (0%)
Tradisjonell presensbøying av <i>å ha</i>	0/33 (0%)
Former med /æ/ for dyp ø	0/9 (0%)
Formene /fɹæ:r/ og /mæ:r/	0/14 (0%)
Tradisjonelt nektingsadverb	17/27 (62,9%)
Senkning <i>i > e</i>	3/18 (16,7%)

Vedlegg 13: Tabell for kvinne 2 under 25 år

Målmerke	Fordeling av tradisjonelle og nyere former
Jamvektsinfinitiv	4/4 (100%)
Jamvektspartisipp	2/2 (100%)
Tradisjonell presensbøying av <i>å ha</i>	2/17 (11,7%)
Former med /æ/ for dyp ø	1/12 (8,3%)
Formene /fɹæ:r/ og /mæ:r/	0/5 (0%)
Tradisjonelt nektingsadverb	27/37 (72,9%)
Senkning <i>i > e</i>	4/15 (26,7%)